

91

Årsredovisning

Stiftelsen

RIKSBANKENS JUBILEUMSFOND

The Bank of Sweden Tercentenary Foundation

Årsredovisning
1991

Innehåll

1991 i korthet	3
Stiftelsens uppdrag, tillkomst, inriktning	4
VD-kommentar	5
Den forskningsstödande verksamheten	7
Arbetsätt	7
Anslagen till forskning	8
Informationsutbyte, uppföljning m.m	8
Den ekonomiska förvaltningen	11
Stiftelsens placeringsverksamhet	11
Bokföringsmässigt resultat	12
Realt resultat	12
Performance	13
Resultaträkning	15
Balansräkning	16
Noter	17
Revisionsutlåtande	23
Nya forskningsprojekt 1991	24
Samhällsvetenskap	25
Humaniora	37
Medicin	41
Naturvetenskap	45
Teknik	47
Statistiska uppgifter om anslagen till forskning	48
Stiftelsens publikationer	53
Styrelse	54
Revisorer	54
Arbetsgrupper	54
Kansli	55

(Adress, telefon m.m., omslagets sista sida)

1991 i korthet

- 72,5 mkr har fördelats som forskningsmedel, 0,3 mkr mer än under 1990.
- Anslagen till forskning har under året tyvärr inte kunnat ökas i takt med de allmänna kostnadsökningarna.
- Det totala antalet finansierade forskningsprojekt var 184 (1990: 227 projekt).
- Knappt en fjärdedel av de beviljade beloppen har gått till 46 *nya* forskningsprojekt (18 färre än föregående år). Under hösten 1991 beviljades enbart fortsättningsanslag.
- De avslagna ansökningarna (331 projekt) representerade ett sökbelopp av 194 mkr.
- Konkurrensen om forskningsmedel har varit fortsatt mycket hård. Endast 7,7 % av de sökta beloppen för nya projekt har kunnat beviljas (1990: 8,7 %).
- Årsanslagens genomsnittliga storlek var 346.000 kr (1990: 320.000 kr, i 1991 års penningvärde).
- Av de fördelade forskningsmedlen har 6,9 mkr utbetalats i form av förvaltningsavgifter vid statliga universitet och högskolor samt 3,6 mkr i mervärdeskatt.
- Sedan verksamheten började i slutet av 1965 har Riksbankens Jubileumsfond delat ut 2.300 mkr till vetenskaplig forskning (i 1991 års penningvärde).

Stiftelsens uppdrag, tillkomst, inriktning

Riksbankens Jubileumsfond är en fristående stiftelse som har till ändamål att främja och understödja vetenskaplig forskning.

En central uppgift är att förvalta stiftelsens förmögenhet på ett sådant sätt att den ekonomiska basen för den forsknings-stödande verksamheten säkerställs för framtiden. Stiftelsen grundades 1962 genom en donation från Sveriges Riksbank som därmed ville uppmärksamma bankens 300-årsjubileum 1968 och samtidigt främja "ett angeläget nationellt ändamål". Den årliga avkastningen av jubileumsdonationen skulle användas till att främja vetenskaplig forskning med anknytning till Sverige.

Den kommitté, som tillsattes för att närmare utforma riktlinjer och bestämmelser för den självständiga stiftelsen, rekommenderade i sina förslag att verksamheten borde ges "en betydande flexibilitet" och att "icke något forskningsområde borde vara utslutet från möjligheten att erhålla bidrag från fonden". Till en början skulle verksamheten

"inriktas på sådan forskning, som syftar till att öka kunskapen om de verkningar som tekniska, ekonomiska och sociala förändringar framkallar i samhället och hos de enskilda människorna".

Denna rekommendation har varit och är fortfarande vägledande för stiftelsens verksamhet.

Stadgar för stiftelsen fastställdes i december 1964. I dessa liksom i de nu gällande (fr.o.m. 1988-01-01) anges bl.a.

att företräde skall ges åt forskningsområden, vilkas medelsbehov inte är så väl tillgodosedda på annat sätt,

att fondens medel speciellt skall användas för att stödja stora och långsiktiga forskningsprojekt,

att nya forskningsuppgifter, som kräver snabba och kraftiga insatser, särskilt skall uppmärksammas,

att fonden skall söka främja kontakter med internationell forskning.

Stiftelsen Riksbankens Jubileumsfond (RJ) främjar och understödjer **kvalificerad forskning inom alla vetenskapliga discipliner**. I allmänhet sker detta i form av projektanslag till enskild forskare eller forskargrupp. Inkomna ansökningar om anslag bedöms alltid i jämförelse med bästa internationella forskning.

I första hand prioriterar RJ områden, som inte naturligen tillgodoses på annat sätt, t.ex. genom statliga forskningsråd och myndigheter, vilka ju var för sig verkar inom relativt avgränsade sektorer. RJ är sålunda bl.a. intresserad av **fler- eller tvärvetenskaplig forskning**. Katalogen över hittills finansierad verksamhet uppvisar också många exempel på större, långsiktiga projekt, i vilka forskare från olika fakultetsområden, orter eller länder samarbetar. Stiftelsens resurser bör i första hand ses som ett komplement och inte som ett alternativ till övriga resurser som finns för kvalificerad vetenskaplig forskning i Sverige.

De första forskningsanslagen från RJ delades ut under hösten 1965.

VD-kommentar

Sedan verksamheten började har Stiftelsen Riksbankens Jubileumsfond (RJ) aldrig fördelat så lite forskningsmedel som under 1991 (72,5 mkr). I fast penningvärde är det fråga om 35-40 mkr mindre än under de första åren i slutet på 1960-talet och omkring 15 mkr mindre än genomsnittet per år under RJ:s hela verksamhetsperiod.

Har vi då förvaltat vårt pund dåligt? Nej, så är inte fallet. Stiftelsen tål gott och väl en jämförelse med andra kapitalförvaltare. Dess förmögenhet är i reala termer fortfarande lika stor som grunddonationen 1962. Omständigheter som helt legat utanför våra egna möjligheter att påverka har medfört att både RJ och andra förvaltare av förmögenheter har haft det besvärligt de senaste åren. I RJ:s fall betyder det tyvärr också att svensk forskning drabbas på ett ganska så bistert sätt.

Orsakerna till den minskande anslagsvolymen är flera. Jag vill nämna några exempel.

- Stiftelsen fick fri placeringsrätt först fr.o.m. den 1 januari 1988. Därmed fick den aldrig möjligheter att ta del av den förmögenhetstillväxt på aktiemarknaden som 1980-talet erbjöd.
- En förutsättning för RJ:s långsiktiga verksamhet är att dess kapital förvaltas på ett sådant sätt att det behåller sitt reala värde. Inflationen har under de två senaste åren varit 10,4 resp. 9,4 %. Betydande belopp har därför behövt avsättas för att bevara stiftelsekapitalets realvärde, inte mindre än 166 mkr vardera året, **alltså mer än dubbelt så mycket som till forskning.**
- Ser man på ett års utdelade forskningsmedel som andel av kapitalets storlek vid samma års början finner man att RJ under de tre senaste åren delat ut 4,4, 4,3 resp. 4,3 %. I längden är detta en alltför stor utdelning. Som jämförelse kan nämnas att avkastningskravet på de statliga löntagarfonderna har varit 3 %. I nuvarande konjunkturläge är en successiv nedtrappning till minst denna nivå nödvändig också för RJ. Om man räknar med oförändrat nominellt belopp för forskningsanslag under 1992 innebär det ett uttag på 4,1 % av ingående kapital. Tyvärr måste RJ alltså göra ytterligare en real nedskärning av de resurser som kan ställas till förfogande för vetenskaplig forskning.

Den reala minskningen av RJ:s anslagskapacitet upplevs högst påtagligt av de aktiva forskarna. Så upplevs också de ökade kostnaderna för medelsförvaltningen vid universitet. Fr.o.m. 1990 måste RJ för detta ändamål göra ett påslag på 13,6 % på det belopp som avses för ett visst forskningsprojekt. Och fr.o.m. den 1 juli 1991 är "Högskoleenheter samt museer och övriga kulturmyndigheter inom utbildningsdepartementets verksamhetsområde" skyldiga att dra av 8 % av erhållna externa icke statliga medel i mervärdeskatt. Detta avdrag motsvarar ett påslag på i det närmaste 9,9 % på projektanslagen. Ett forskningsstödjande organ som Riksbankens Jubileumsfond måste alltså numera göra ett **påslag på 23,5 %** på de belopp som beräknas för ett visst forskningsprojekt. Totalt 43 färre anslag beviljades i jämförelse med 1990. Översatt till arbetstillfällen inom svensk forskning drabbar det omkring 75 personer.

De resurser som Riksbankens Jubileumsfond kan ställa till förfogande för att främja och understödja kvalificerad vetenskaplig forskning har alltså kraftigt reducerats under de senaste åren. Som en följd härav kunde ansökningar om nya anslag tas emot endast under våren 1991 och inte -som tidigare- under både våren och hösten.

Mot den ovan tecknade bakgrunden ter sig behovet av ökad kapacitet för RJ naturlig. Resurserna för svensk forskning skulle därigenom få ett välbehövligt tillskott. Ledande politiker och bedömare inom näringsliv och förvaltning brukar också i många sammanhang framhålla behovet av en förstärkning av resurserna för forskning och forskarutbildning i Sverige.

Hur skulle en resursförstärkning till RJ kunna ske?

Under våren 1991 behandlades t.ex. två motioner av riksdagen med förslag om för-

stärkningar av RJ:s kapacitet att stödja och främja vetenskaplig forskning. I hithörande betänkanden, 1990/91:Fi 20 respektive 1990/91:UbU 14, uttalades bl.a. att det var "synnerligen välmotiverat att vid en avveckling av löntagarfonderna viss del av deras medel tillförs Riksbankens Jubileumsfond".

I regeringsförklaringen till riksdagen den 4 oktober 1991 kan man läsa: "Medel från avvecklingen av löntagarfonderna används till att förstärka resurserna för bland annat forskning vid universitet och högskolor". Denna avsikt bekräftas senare i regeringens proposition 1991/92:36 om avveckling av löntagarfonderna. Där sägs: "För att undvika störningar främst på aktiemarknaden bör större utförsäljningar av löntagarfondstyrelsernas tillgångar undvikas." "En utskiftning av tillgångarna kan i stället ske genom att överföra dessa" bl.a. "till stiftelser som främjar forskning och utbildning".

Uttalanden med samma innebörd som citatens har också gjorts bl.a. av statsministern, t. ex. i en radiointervju under trettondagen och i ett Aktuellt-inslag den 15 januari 1992, samt av utbildningsministern vid ett antal tillfällen. I en intervju i Dagens Nyheter (19 oktober 1991) utpekar f.ö. den senare just RJ som möjlig mottagare av medel från löntagarfonderna.

Riksbankens Jubileumsfond är en fristående stiftelse med egen självständig förmögenhetsförvaltning. Avkastningen av de tillgångar, som stiftelsen förvaltar, går oavkortat till forskning (inom *alla* vetenskapliga discipliner), huvudsakligen vid svenska universitet och högskolor. En väl fungerande organisation, till alla delar svarande mot de ovan citerade uttalandena och med hög kompetens och adekvata arbetsrutiner att omedelbart förverkliga angivna syften, finns alltså redan. Ett snabbt överförande av tillgångar från löntagarfonderna till Stiftelsen Riksbankens Jubileumsfond skulle – utan störningar på aktiemarknaden – medföra inte bara ett välbehövligt utan också ett nödvändigt och omedelbart resurstillskott till svensk vetenskaplig forskning.

RJ:s uppgift är "att främja och understödja till Sverige anknuten vetenskaplig forskning". De senaste årens tilltagande orimligt hårda konkurrens gör att alltför många kvalificerade ansökningar om anslag måste avslås. Många välutbildade forskare lever utan den anställningstrygghet som merparten andra medborgare har. Frågan om anställning och lön för nästa år avgörs i alltför många fall genom de beslut som ett anslagsbeviljande organ fattar, kanske bara en månad i förväg. Det är naturligt att personalen vid RJ:s kansli känner starkt med alla duktiga och välrenommerade forskare som får avslag.

Men nu måste vi se fram emot 1992. Det blir ett spännande år med intressanta arbetsuppgifter. Vi kommer att göra vårt bästa för att hjälpa och stödja våra ambitiösa och kunniga anslagsmottagare. Vi skulle kunna stödja fler om vi hade större resurser. Vi är övertygade om att bra vetenskaplig forskning och forskarutbildning är bra för Sverige.

Stockholm i januari 1992

Nils-Eric Svensson

Den forskningsstödjande verksamheten

Stiftelsen Riksbankens Jubileumsfond (RJ) stöder kvalificerad forskning inom *alla* vetenskapliga discipliner. I allmänhet sker detta i form av projektanslag till enskilda forskare (eller forskargrupper) vilka kommit in med ansökningar om anslag.

Allt sedan fondens tillkomst har ett visst företräde getts åt samhällsvetenskapligt orienterad forskning. Under året har omkring 50 % av de tillgängliga medlen gått till detta område, 20 % till humaniora och i det närmaste 30 % till medicinsk, naturvetenskaplig och teknisk forskning.

I första hand prioriteras projekt, som inte naturligen tillgodoses på annat sätt, t.ex. genom anslag från statliga forskningsråd eller andra myndigheter, vilka var för sig arbetar inom relativt avgränsade sektorer.

Jubileumsfonden är intresserad bl.a. av fler- eller tvärvetenskaplig forskning och projekt i vilka forskare från olika discipliner, fakulteter, orter eller länder samarbetar. Går man igenom stiftelsens katalog över hittills beviljade anslag finner man många exempel på just sådana forskningsprojekt.

Arbetsätt

Det är styrelsen som fattar beslut om anslag från stiftelsen. Inkomna ansökningar har dessförinnan bedömts och prioriterats i en eller -mycket ofta- flera arbetsgrupper (*prioriteringsgrupper*). I var och en av dessa ingår ledamöter och suppleanter av styrelsen samt utomstående vetenskapliga experter. Ansökningarna har dessutom som regel bedömts av en eller flera externa sakkunniga inom eller utom landet.

Varje ansökan bedöms i första hand i jämförelse med internationell standard och mot såväl inomvetenskapliga som utomvetenskapliga kriterier. Två huvudfrågor penetreras innan beslut fattas:

- Är det kvalificerad vetenskaplig forskning?
- Är forskningen av betydelse för samhället?

Beslut om anslag till nya projekt fattas i två steg:

- 1) Bedömningarna i det första steget grundas på korta, översiktliga ansökningar, **projektskisser**. Arbetsgrupperna väljer ut de ansökningar, som bedöms ha högsta vetenskapliga kvalitet och vara av störst intresse för RJ och som utformats av forskare som bedöms vara kompetenta och lämpliga att bedriva projektet i fråga. Dessa forskare bereds därefter tillfälle att komma in med fullständiga ansökningar. Övriga ansökningar (projektskisser) avslås.
- 2) I ett andra steg bedöms och prioriteras **fullständiga ansökningar** (i regel efter externa sakkunnig-granskningar) för de slutliga besluten i styrelsen.

I de fall ansökningar gäller forskning som etiskt kan ifrågasättas prövas dessa efter samma normer och på samma sätt som inom de statliga forskningsråden.

Inom vissa områden, som bedöms angelägna men inte tillräckligt uppmärksammade, tillsätter stiftelsen ibland särskilda *s.k. områdesgrupper*. Deras uppgift är att kartlägga forskningsbehov och stimulera till vetenskaplig forskning och till informationsutbyte. Dessa grupper består av forskare från discipliner av betydelse för området samt företrädare för i sammanhanget viktiga samhällsintressen. Verksamheten kan beskrivas som kvalificerat forskningsförberedande arbete. Den avslutas när man vunnit tillräcklig uppmärksamhet från forskarhåll och/eller från de myndigheter som har ansvar för att permanenta resurser tillförs området i fråga.

Stiftelsen anordnar också konferenser eller symposier (ibland tillsammans med något annat forskningsfrämjande organ inom eller utom landet) i syfte att presentera eller kartlägga kunskapsläget inom ett visst område eller att identifiera forskningsbehov. RJ har omfattande kontakter med utländska stiftelser, under senare år företrädesvis europeiska.

Anslagen till forskning

Stiftelsen har under året beviljat 184 projektanslag och därutöver reseanslag och löne-kostnadstillägg samt förvaltningsavgifter och mervärdesskatt m.m. på tillsammans 71,6 mkr (tabell 1, sid. 49). De flesta av dessa anslag har som regel administrerats av statliga universitet och högskolor. För detta arbete har stiftelsen betalat en förvaltningsavgift på 3 % för äldre anslag och 13,6 % för anslag beviljade efter den 1 januari 1990. För anslagsmedel som utbetalats efter den 1 juli 1991 har därutöver tillkommit ett påslag för mervärdesskatt på i det närmaste 9,9 % räknat på projektanslaget. För nya anslag, som administreras via statliga högskoleenheter inom utbildningsdepartementets verksamhetsområde måste RJ numera alltså räkna med **ett påslag på 23,5 %** på de belopp som beräknas för själva forskningsprojektet.

I tabellens värde del ingår mervärdesskatt och förvaltningsavgift för anslag beviljade efter den 1 juli 1991. För äldre anslag redovisas de som ett tillägg till tabellen. De båda nämnda påslagen tillsammans har under året inneburit utbetalningar från RJ på 10,4 mkr (se not 7), ett belopp som motsvarar anslag till omkring 30 forskningsprojekt av genomsnittlig storlek.

Adderar man till tabellens totalsumma kostnaderna för sakkunniggranskningar och viss information har stiftelsens anslag till forskning uppgått till 72,5 mkr. Den nominella ökningen i jämförelse med 1990 är liten. I realiteten innebär den en avsevärd minskning. Konsumentprisindex har under året ökat med 9,4 %. Orsaker till att RJ:s anslagsutdelning inte ökat i takt med inflationen redovisas i avsnittet "VD-kommentar" och kommenteras ytterligare i avsnittet "Den ekonomiska förvaltningen".

I ett särskilt avsnitt "Nya forskningsprojekt 1991" (sid. 24-47) beskrivs de nya projekt som beviljats anslag under året.

Beviljade anslag disponeras enligt särskilda villkor som anges i kontrakt med varje anslagsmottagare och enligt de regler för anslagsmottagare och anslagsförvaltare som fonden meddelar. Som tidigare nämnts förvaltas de flesta anslagen av en statlig läroanstalt, som då också är arbetsgivare för den personal som avlönas från anslagen.

I avsnittet "Statistiska uppgifter om anslagen till forskning" (sid. 48-52) redovisas i tabellform vissa data rörande behandlade ansökningar och beviljade anslag.

Drygt en femtedel av de beviljade forskningsanslagen 1991 har gått till nya projekt (tabell 2, sid. 49 och tabell 9, sid. 51).

Av de sammanlagda sökbeloppen för nya projekt har endast 7,7 % kunnat tillgodoses. Motsvarande andel under de närmast föregående fyra åren redovisas i tabell 10 (sid. 51). Konkurrenten om anslag från Riksbankens Jubileumsfond för nya projekt har ökat avsevärt under de senaste åren och är mycket hård.

De beviljade nya anslagens genomsnittliga storlek var i fast penningvärde ungefär lika som under de närmast föregående åren enligt tabell 11 (sid. 52). Räknar man av de påslag som gjorts för förvaltningsavgifter och mervärdesskatt är det dock genomsnittligt mindre belopp än tidigare som gått till de egentliga forskningsprojektet.

Informationsutbyte, uppföljning m.m.

Många av de forskningsprojekt som RJ stöder belyser problem som är av allmänt samhällsligt intresse. Det är därför angeläget att resultat som tas fram om möjligt också blir kända i samhället utanför forskarnas krets för att även där bli föremål för diskussion, kritisk granskning och användning.

Forskningsresultat kan som regel inte omedelbart omsättas i praktiskt konkret handlande eller produktion. Som utgångspunkt för eller ingredienser i seriöst utvecklings- och reformarbete är de emellertid av stor betydelse. Därför är det viktigt att personer med ansvar för sådan verksamhet inte bara informeras om vad som pågår utan också stimuleras till att själva söka upp, föra vidare eller använda sig av forskningsarbetets

produkter. Omvänt gäller att forskningens företrädare bör stimuleras att i sin tur bekanta sig med problem som finns och formuleras utanför deras krets. Forskningsstödjande organ kan och bör medverka till att sådant informationsutbyte underlättas.

Under året har flera både nationella och internationella aktiviteter bedrivits i syfte att följa och sprida kännedom om den forskning som stöds och att stimulera informationsutbyte om forskningsresultat mellan olika grupper i samhället. Några exempel skall redovisas.

RJ har under de senaste fyra åren gett flera anslag till forskning om åldrandets problem. Mer än 10 mkr har disponerats. Många av dessa projekt är flervetenskapliga. Den 13 februari anordnades i riksdagshuset en konferens där några av dessa projekt redovisades och diskuterades. Deltagare var riksdagsledamöter samt företrädare för myndigheter, organisationer och forskning med anknytning till området. Konferensens tema var

"Åldrande och åldersrelaterade sjukdomar"

och de presentationer som gjordes emanerade från projekt rörande

Åldrande och hälsa – exempel på longitudinella befolkningsstudier och generationsjämförelser, professor **Bertil Steen**

Minnesfunktioner hos normalt åldrande, docent **Lars Bäckman**

Åldrande, minne, demens, professor **Lars-Göran Nilsson**

Alzheimers sjukdom, professor **Bengt Winblad**

Neurodegenerativa sjukdomar, professor **Annica Dahlström**

Parkinsons sjukdom, docent **Sten Aquilonius**

Försök till *transplantationsbehandling* vid Parkinsons sjukdom, professor **Anders Björklund**

En rapport från symposiet, redigerad av professor **Bengt Pernow**, kommer att publiceras i februari 1992.

RJ har under årens lopp stött musikforskning av olika slag. Ett större projekt med historisk-biografisk inriktning blev färdigt under året. Det var professor **Bo Wallner** som då i tre tunga volymer kunde publicera resultaten av sin mångåriga forskning om "*Wilhelm Stenhammar och hans tid*". Tillsammans med Konserthusstiftelsen och Norstedts Förlag anordnades den 4 april i Grünwaldsalen en uppmärksam presskonferens om detta forskningsprojekt.

Den 11-13 januari besökte områdesgruppen för forskning om riksdagens funktion och arbetsformer Oxford, där man tillsammans med brittiska statsvetare och parlamentarer genomförde ett symposium på temat "*The Health of Democracy in Britain and Sweden*".

I den av områdesgruppen anordnade föredragsserien för riksdagens ledamöter, SAMHÄLLSFRÅGOR I ETT FORSKNINGSPERSPEKTIV, har tre sammankomster anordnats, alla mycket välbesökta. Den 13 mars talade professor **Sören Holmberg** och docent **Peter Esaiasson** om "*Svenska valkampanjer och väljares beteende*", den 15 maj professor **Leif Lewin** om "*Framtidsbegreppet och det gemensamma bästa*" och den 26 november professor **Lars-Göran Stenelo** och docent **Magnus Jerneck** om "*Riksdagen i den internationaliserade demokratin*".

Liksom tidigare år har flera av stiftelsens anslagsmottagare tilldelats medel för att kunna presentera och diskutera sina projekt och forskningsresultat vid utländska institutioner eller vid internationella vetenskapliga symposier.

Informationsutbyte har också som vanligt skett med utländska forskningsstiftelser. Åtskilliga kontakter mellan enskilda forskare eller forskargrupper har därigenom kunnat förmedlas. Bl.a. har RJ genom sin medverkan vid European Foundation Centre i Bryssel kunnat öka kontakterna med motsvarande organ i Östeuropa, många under uppbyggnad.

Sedan 1966 har RJ deltagit i finansieringen av Nobelstiftelsens symposier. Till att bör-

ja med skedde detta i form av årliga anslag. Symposieverksamheten kan numera helt finansieras med avkastningen från en särskild symposiefond inom Nobelstiftelsen. Denna fond började byggas upp 1979 genom en grunddonation i form av ett treårigt slutanslag från Riksbankens Jubileumsfond, genom bidrag och royalties från Nobelstiftelsens egen informationsverksamhet samt genom fyra årliga bidrag från Knut och Alice Wallenbergs Stiftelse. Symposieverksamheten leds av en kommitté med representanter för de fem Nobelkommittéerna, Ekonomipriskommittén, Riksbankens Jubileumsfond och Wallenbergstiftelsen med Nobelstiftelsens verkställande direktör som ordförande.

Hittills har mer än 80 Nobelsymposier genomförts. De ägnas vetenskapliga genombrottsområden av central kulturell eller samhällselig betydelse och har fått en mycket stark internationell ställning. Som stimulans för svenska forskare att publicera sig populärvetenskapligt inrättade Riksbankens Jubileumsfond 1988 två pris för årets bästa artiklar i tidskriften *Forskning och Framsteg* inom ämnesområdena

*Samhällsvetenskap-beteendevetenskap-humaniora
och
Naturvetenskap-medicin-teknik-lantbruksvetenskap.*

Prisen (25.000 kr vardera) för 1990 års bästa artiklar delades ut den 21 mars 1991 vid en sammankomst med styrelsen och ett antal särskilt inbjudna till

Charles Edquist

för artikeln "Djäv tillverkning men enkla varor" respektive till

Birger Schmitz

för artikeln "Var det en nedfallande himlakropp som ledde till dinosauriernas död?".

Urvalet av pristagare gjordes av ledamöter i stiftelsens styrelse, i förra fallet Berit Löfstedt, Walter Korpi, Gertrud Sigurdsen och Lars-Göran Stenelo (ordf); i det senare fallet av Barbara Cannon, Viola Furubjelke, Bengt Pernow (ordf) och Rune Rydén.

Stiftelsens prioriteringsgrupper har liksom tidigare år gjort ett flertal besök hos anslagsmottagare. Utöver genomgång av och diskussion i anslutning till enskilda forskningsprojekt försöker man vid sådana tillfällen också att skaffa sig kunskap om forskningens och forskarutbildningens aktuella villkor och förutsättningar.

Till stiftelsens kansli inbjuds ofta forskare eller forskargrupper för presentation och diskussion av pågående projekt. Vid styrelsens sammanträden presenteras regelbundet aktuella forskningsområden av de vetenskapliga ledamöterna.

De aktiviteter som ovanstående endast är exempel på ingår som regelmässiga och självklara led i stiftelsens strävan att främja kontakter med internationell forskning och att stimulera informationsutbytet mellan forskare från olika områden samt mellan forskare och samhället utanför deras krets. Som tidigare framhållits är syftet givetvis att försöka hjälpa till med att öka förståelsen för och kunskapen om forskningens förutsättningar, arbetssätt och resultat och därmed ge underlag för bedömningar av de insatser som gjorts och görs med tillgängliga forskningsmedel. Av speciellt värde bedöms de sammankomster där beslutsfattare och företrädare för olika samhällsintressen samt forskare kunnat mötas.

Stiftelsen Riksbankens Jubileumsfond verkar aktivt inom *alla* vetenskapsområden. Kompetensspridningen bland forskarna i styrelse och prioriteringsgrupper återspeglar detta förhållande. Styrelsen består därutöver av personer med ekonomisk och politisk sakkunskap. Denna personsammansättning gör att stiftelsen representerar ett ovanligt stort erfarenhetsfält och har därmed en unik ställning som allsidigt kontaktorgan mellan olika forskningsområden liksom mellan forskningen och andra centrala samhällsintressen.

Den ekonomiska förvaltningen

Stiftelsens placeringsverksamhet

Den ekonomiska utvecklingen inom OECD-området blev under 1991 tämligen svag. Den allmänt förväntade uppgången i - och draghjälpen från - den amerikanska ekonomin lyste med sin frånvaro och försköts i konjunkturprognoserna successivt allt längre fram i tiden. Den totala produktionen i den svenska ekonomin minskade under 1991 med mer än 1 %. Åtminstone sett över året som helhet var den svenska inflationstakten hög. Konsumentprisindex ökade med 8,1 % räknat mellan december 1990 och december 1991 eller med 9,4 % räknat som årsgenomsnitt.

Efter den mycket kraftiga kursnedgången andra halvåret 1990 steg kurserna på den svenska aktiebörsen under första och andra kvartalen 1991. Trots den sjunkande aktiviteten i den svenska ekonomin och trots dåliga resultat och resultatprognoser för de svenska företagen steg aktiekurserna med inte mindre än 30 % under första halvåret 1991. Den allmänt dystra ekonomiska situationen slog igenom på svensk aktiemarknad först under andra halvåret 1991. Sett över året som helhet steg kurserna på den svenska aktiebörsen med 5 %. Bakom denna genomsnittssiffra ligger då bl a för bankaktier och för aktier i bygg- och fastighetsbolag en nedgång med 19 % resp. 29 %.

Stiftelsen ställde sig skeptisk till vårens kraftiga kursuppgång och minskade successivt sitt redan tidigare begränsade innehav av svenska aktier. Under året som helhet minskade stiftelsen sitt svenska aktieinnehav från 352 mkr till 180 mkr (mätt som anskaffningsvärde). Bortsett från ett relativt stort innehav av aktier i Skanska - som dock har minskats väsentligt - innehar stiftelsen inga aktier i bygg- och fastighetsbolag, och inte heller i svenska banker.

Stiftelsen har däremot ökat sitt innehav av utländska aktier från 121 mkr vid utgången av 1990 till 221 mkr vid utgången av 1991. I genomsnitt har de utländska aktiemarknaderna utvecklats något lugnare och något bättre än den svenska aktiemarknaden.

Liksom under tidigare år har stiftelsen tämligen systematiskt utfärdat köpoptioner mot delar av aktieinnehavet.

Fastighetspriserna i Sverige har under större delen av 1980-talet successivt stigit högst väsentligt. Denna prisuppgång kulminerade mot slutet av 1989 och förbyttes i ett kraftigt prisfall under 1990. Som en illustration till det dramatiska prisfallet kan nämnas att aktiekurserna för fastighetsbolag - som torde vara en god indikator - under 1988 och 1989 tillsammans steg med 75 % för att under 1990 falla med nästan 50 %, dvs till en lägre nivå än vid slutet av 1987.

Bortsett från köpet av en tomt i Atlanta, USA, 1989 har stiftelsen avvaktat med fastighetsköp. Efter den mycket kraftiga prisnedgången 1990 bedömde stiftelsen det motiverat att börja förvärva fastigheter i Sverige.

Stiftelsen har under året förvärvat tre kommersiella fastigheter i Sverige. Den 1 mars köpte stiftelsen en fastighet vid Kungsträdgårdsgatan i Stockholm. Den 5 juli förvärvade stiftelsen hälften av en fastighet vid Stortorget i Malmö. Den andra hälftenägaren är försäkringsbolaget Wasa. Fr o m slutet av oktober är stiftelsen hälftenägare till f d John Wall-fastigheten vid Drottninggatan i Stockholm. Byggnaden som brann ner 1990, skall nu återuppföras. Stiftelsen samäger denna fastighet med Konsum Stockholm. Under 1991 förvärvade stiftelsen sin andra fastighet i Atlanta, Georgia, USA. Fastigheten som är helt nyrenoverad inhyser i sin helhet ett postkontor med det amerikanska postverket som enda hyresgäst och med ett långfristigt hyreskontrakt. Fastigheten ägs genom ett s k partnership där stiftelsens ägarandel uppgår till 90 %.

I och med beslutet den 17 maj 1991 att ensidigt knyta den svenska kronan till den europeiska valutaenheten, ECU, sjönk den svenska räntenivån högst påtagligt. Räntorna fortsatte att sjunka något under en stor del av hösten. Räntenedgången bröts dock på ett dramatiskt sätt den 5 december då riksbanken höjde den s k dagslåneräntan med 6

procentenheter. Ganska snart tilläts korta räntor att något sjunka igen. Effekten på obligationsräntorna blev både kortvarig och begränsad.

Genom den under året fallande räntenivån har marknadsvärdet på stiftelsens stora obligationsportfölj stigit högst väsentligt. Till en del har stiftelsen realiserat denna värdestegring genom att avyttra delar av obligationsportföljen. Vid utgången av 1991 uppgick stiftelsens obligationsportfölj till 789 mkr (mätt som anskaffningsvärde) mot 953 mkr vid årets ingång.

Stiftelsens likviditet – i form av kortfristiga certifikat och banktillgodohavanden var vid utgången av 1991 mycket hög – 385 mkr. Den rådande mycket höga korta räntenivån motiverade en sådan placeringsinriktning.

Bokföringsmässigt resultat

Utfallet av stiftelsens placeringsverksamhet under 1991 återspeglas i resultaträkningen. Summan av alla inkomster inkl. realiserade kursvinster/förluster vid försäljning av olika värdepapper, med avdrag för löpande utgifter, benämnes i resultaträkningen "Bokföringsmässigt resultat före anslag till forskning". Detta bokföringsmässiga resultat uppgick till 149 mkr. Det är mindre än för år 1990 och för år 1989 då det uppgick till 167 mkr resp 193 mkr.

Att det bokföringsmässiga resultatet successivt har minskat två år i rad är en naturlig följd av att stiftelsen ökat sin andel av aktier och fastigheter på bekostnad av räntebärande tillgångar. Den löpande avkastningen från aktier och fastigheter är förhållandevis låg. Motivet för att placera i sådana "reala tillgångar" är i stället förväntningen att de skall stiga i värde över tiden. En sådan värdeökning ingår inte i det bokföringsmässiga resultatet.

Av det bokföringsmässiga resultatet utgör ränteintäkterna även 1991 den ojämförligt största delen (156 mkr).

Stiftelsen har under 1991 minskat sitt totala aktieinnehav. I resultaträkningen återspeglas detta däri att aktieutdelningarna blev något mindre än 1990. Även premieinkomsterna från av stiftelsen utfärdade köpoptioner blev något mindre 1991 än året innan.

I 1991 års resultaträkning ingår också intäkter från och kostnader för stiftelsens fastighetsinnehav. Den största kostnadsposten utgörs här av räntekostnader. Såväl fastigheten vid Kungsträdgårdsgatan i Stockholm som fastigheten vid Stortorget i Malmö är belånade.

Som nämnts tidigare minskade stiftelsen sitt innehav av svenska aktier under 1991. Dessa aktier var i stor utsträckning förvärvade under 1989 och 1990 vid då rådande kursnivåer. Trots att svensk aktiebörs steg med hela 30 % under första halvåret 1991 innebar detta att aktieförsäljningarna resulterade i kursförluster.

Av årets bokföringsmässiga resultat på 149 mkr återstår 77 mkr efter beviljade anslag till forskning. Detta belopp har i sin helhet förts till vinstregleringsfonden.

Realt resultat

Som antyddes i föregående avsnitt är den löpande avkastningen av aktier och fastigheter förhållandevis låg. En placering i sådana tillgångar görs i syfte att få del av en värdetillväxt. Den ekonomiska redovisningen för en finansiell institution som Riksbankens Jubileumsfond skulle därför vara ofullständig om den inte kompletterades med värdeförändringen av tillgångarna "ökning/minskning av ej realiserade kursvinster/förluster".

Stiftelsen har i princip tre slag av tillgångar som är utsatta för värdeförändringar – obligationer, aktier och fastigheter. Till detta kommer att vissa delar av stiftelsens tillgångar är denominerade i utländsk valuta. Förändringar i växelkurserna påverkar därför också värdet på stiftelsens tillgångar (uttryckt i svenska kronor).

Nettot av förändringen av de realiserade kursvinsterna/förlusterna har under 1991 fallit ut som en förbättring om 24 mkr.

Bakom denna nettosiffra döljer sig stora skillnader i värdeförändring hos de olika tillgångsslagen.

Det tidigare undervärdet (skillnaden mellan marknadsvärdet och anskaffningsvärdet) i obligationsportföljen har 1991 förbytts i ett övervärde. Värdeförbättringen uppgår till 37 mkr. Aktieportföljens undervärde har minskat med 50 mkr.

Värdet av stiftelsens fastigheter har däremot fallit kraftigt. Den nedgång i fastighetspriser som skedde under 1990 – och som fick stiftelsen att börja förvärva fastigheter – har således fortsatt även under 1991. Till nedgången i fastighetsvärdena kommer också att dollarkursen under 1991 föll i värde mot svenska kronan med ca 10 %. Detta påverkar marknadsvärdet i svenska kronor när det gäller stiftelsens två fastigheter i Atlanta, USA.

Liksom tidigare år har stiftelsen även 1991 i det reala bokslutet gjort en avsättning till stiftelsekapitalet som motsvarar penningvärdets försämring. För 1991 uppgår denna avsättning till 166 mkr. För att klara denna avsättning har underskottet i vinstregleringsfonden måst öka med 65 mkr.

Performance

Två riktmärken eller mål för stiftelsens finansiella verksamhet har satts upp:

1. anslagen till forskning skall - om möjligt - varje år räknas upp ungefär med konsumentprisindex
2. stiftelsens förmögenhet måste, som en förutsättning för det första målet, varje år tillföras så mycket från intäkterna att den behåller sitt reala värde.

Det går enkelt att konstatera att stiftelsen inte heller 1991 har förmått uppfylla dessa mål.

Stiftelsen är för sin verksamhet helt beroende av utvecklingen på de finansiella marknaderna. Stiftelsen måste därför också anpassa sina ambitioner därefter. Även om stiftelsens anslag till forskning minskats – i reala termer – de två senaste åren uppgick dessa likväl till 4,3 % av det egna kapitalet vid ingången av året. Att på sikt förvänta en real avkastning på den nivån är inte realistiskt.

Samtidigt står det helt klart att 1991 inte var något lysande år för stiftelsens finansiella verksamhet sammantaget.

Från resultaträkningen (och de olika noterna) kan man göra en sammanställning som enbart består av finansiella poster. Dessa poster har grupperats i en tabell efter typ av tillgång. (se nästa sida).

Stiftelsens räntebärande tillgångar gav för 1991 ett positivt resultat (inkl den realiserade värdeförändringen i obligationsportföljen) om 216 mkr. Satt i relation till de räntebärande tillgångarna vid årets ingång ger detta en "förräntning" om drygt 17 %.

På samma sätt ger stiftelsens aktiehantering ett positivt resultat om 30 mkr. Räknat på aktieportföljens storlek vid årets ingång ger detta en "förräntning" om knappt 9 %.

Den stora minusposten i stiftelsens placeringsverksamhet 1991 utgör fastighetsförvärvet. Stiftelsen har mot slutet av året låtit externa värderingsfirmor göra en marknadsvärdering av stiftelsens samtliga fastigheter (med undantag av John Wall-fastigheten som fortfarande huvudsakligen är en entreprenad).

Såväl fastigheten vid Kungsträdgårdsgatan som fastigheten vid Stortorget i Malmö och tomten i Atlanta har vid marknadsvärderingen åsatts ett lägre värde än anskaffningsvärdena respektive förra årets marknadsvärdering. Posthuset i Atlanta har av värderingsmannen åsatts ett marknadsvärde som i stort sett överensstämmer med stiftelsens köpeskilling. Här leder dock dollarkursens nedgång till att även denna fastighet

fått åsättas ett lägre värde i svenska kronor. I tablan redovisas för fastigheter ett negativt resultat om totalt 65 mkr.

Det totala resultatet för stiftelsens finansiella verksamhet redovisas i tablan till 181 mkr. Det finansiella resultatet skall täcka anslag till forskning med 72 mkr, administrationskostnader med 8 mkr samt ökningen av stiftelsekapitalet för att hålla jämna steg med inflationen med 166 mkr. Årets finansiella resultat om 181 mkr räcker inte till allt detta. Underskottet i vinstregleringsfonden har därför ökat med ytterligare 65 mkr.

Finansiellt resultat 1991(mkr)

Tillgång	Intäkt/Kostnad		
Bankmedel	Ränteintäkter	16	
Certifikat	Ränteintäkter	37	
Obligationer	Ränteintäkter	102	
	Realiserade förluster	-3	
	Realiserade vinster	27	
	Förändring av ej realiserade vinster	37	216
Aktier, konvertibler och optioner	Utdelningar och räntor	9	
	Realiserade vinster, aktier	20	
	Realiserade förluster, aktier	-48	
	Förändring av ej realiserade förluster, aktier	50	
	Optionspremier	4	
	Realiserade vinster, optioner	1	
	Förändring av ej realiserade vinster, optioner	-1	
	Finansiella omkostnader	-5	30
Fastigheter och andelar i fastighetsbolag	Inkomster	15	
	Räntekostnader	-12	
	Avskrivningar	-2	
	Övriga kostnader	-4	
	Förändring av ej realiserade förluster	-62	-65
			181

Resultaträkning (tkr)

	Not	1991	1990
<i>Bokföringsmässigt resultat</i>			
Ränteintäkter	1	155.633	155.226
Aktieutdelningar		8.430	9.224
Optionspremier		4.484	5.824
Inkomster – Fastigheter		14.726	–
Räntekostnader – Fastigheter		-11.507	–
Avskrivningar – Fastigheter	2	-1.764	–
Övriga kostnader – Fastigheter		-3.830	–
Realiserade kursvinster	3	47.895	53.931
Realiserade kursförluster	3	-51.470	-40.946
Övriga intäkter	4	198	60
Finansiella omkostnader	5	-5.434	-7.936
Administrationskostnader	6	-7.875	-8.319
		149.486	167.064
<i>Bokföringsmässigt resultat före anslag till forskning</i>			
Beviljade anslag till forskning	7	-72.475	-72.162
		77.011	94.902
<i>Bokföringsmässig ökning av eget kapital efter beviljade anslag till forskning</i>			
Ökning/minskning av ej realiserade kursvinster/förluster	8	23.985	-106.224
Avsättning för bevarande av Stiftelsekapitalets realvärde	9, 17	-165.782	-166.140
		-64.786	-177.462
<i>Real minskning av eget kapital efter beviljade anslag till forskning</i>			

Balansräkning (tkr)

	Not	1991-12-31		1990-12-31	
		Bokförda värden	Marknadsvärden	Bokförda värden	Marknadsvärden
<i>Tillgångar</i>					
Likvida medel		83.850	83.850	58.891	58.891
Certifikat m m	10	301.330	301.330	300.996	300.996
Obligationer	11	789.377	813.243	952.766	939.564
Aktier och konvertibler	12	400.327	317.466	473.426	340.808
Andelar i fastighetsbolag	13	61.370	51.901	25.866	29.334
Fastigheter	13, 14	344.673	295.500	-	-
Upplupna ränteintäkter		45.675	45.675	59.390	59.390
Övriga fordringar		1.396	1.396	-	-
Summa tillgångar		2.027.998	1.910.361	1.871.335	1.728.983
<i>Skulder och eget kapital</i>					
<i>Skulder</i>					
Förutbetalda optionspremier	15	753	297	1.398	212
Beviljade ej utbetalda anslag		40.058	40.058	44.233	44.233
Övriga kortfristiga skulder	16	6.936	6.936	932	932
Inteckningslån		78.468	78.468	-	-
Summa skulder		126.215	125.759	46.563	45.377
<i>Eget kapital</i>					
Stiftelsekapital	17	1.500.000	-	1.500.000	-
Uppindexerat stiftelsekapital	9	-	1.929.422	-	1.763.640
Vinstregleringsfond		401.783	-144.820	324.772	-80.034
Summa eget kapital		1.901.783	1.784.602	1.824.772	1.683.606
Summa skulder och eget kapital		2.027.998	1.910.361	1.871.335	1.728.983
<i>Ställda panter</i>					
Aktier	15	29.115		58.891	
Fastighetsinteckningar		78.000		-	

Noter (Belopp i tkr)

Not 1	Ränteintäkter	1991	1990		
	Bank	16.021	7.398		
	Certifikat	37.429	33.374		
	Obligationer	101.914	114.008		
	Konvertibler	269	446		
		155.633	155.226		
Not 2	Avskrivningar				
	Avskrivningar enligt plan grundas på anskaffningsvärden och fördelas över den beräknade ekonomiska livslängden. Avskrivningar på byggnader sker med 2% årligen.				
Not 3	Realiserade kursvinster/förluster	1991	1990		
		Vinster	Förluster	Vinster	Förluster
	Obligationer	26.678	2.953	-	27.434
	Aktier och konvertibler	20.145	48.517	51.844	13.168
	Optioner	1.072	-	2.087	344
		47.895	51.470	53.931	40.946
	Transaktionskostnader i form av omsättningsskatt och courtage har ej belastat realiserade vinster/förluster. Dessa kostnader redovisas separat, se not 5.				
Not 4	Övriga intäkter	1991	1990		
	Intäkter från av stiftelsen				
	beviljade publiceringsanslag	125	15		
	Ej utnyttjade anslag	73	45		
		198	60		
Not 5	Finansiella omkostnader	1991	1990		
	Omsättningsskatt	2.297	5.403		
	Courtage	2.609	2.191		
	Depåavgift	197	133		
	Börs- och Reuterskärmar	283	209		
	Bokföringsmässig valutakursförlust på USD-konto	48	-		
		5.434	7.936		

Not 6	Administrationskostnader	1991	1990
	Löner och ersättningar till		
	– styrelsen och verkställande direktören	1.251	1.174
	– övrig personal	2.220	1.958
	Sociala avgifter	1.392	1.125
	Tjänstepensionsavgifter	134	1.085
	Revision och redovisningskonsultation	224	233
	Övriga konsulttjänster	167	261
	Lokalkostnader	1.432	1.122
	Resor och traktamenten, kansli och styrelse	520	460
	Inventarier	80	369
	Övrigt	453	505
		7.875	8.319

Medeltalet anställda under året har varit

Kvinnor	6	6
Män	3	3
Totalt	9	9

Anskaffning av maskiner och inventarier kostnadsbokförs.

Not 7	Anslag till forskning	1991	1990
	Projektanslag*	71.583	71.118
	Sakkunniggranskningar	397	557
	Konferenser, information, etc	495	487
		72.475	72.162

*I beloppet ingår förvaltningsavgifter till statliga universitet med 6.861 tkr (1.895) samt mervärdeskatt med 3.574 tkr (-).

Not 8	Förändring av ej realiserade kursvinster/förluster		1991		1990		Förändring
	Vinster	Förluster	Vinster	Förluster			
	Obligationer	23.866	–	–	13.202		+37.068
	Aktier och konvertibler	–	82.861	–	132.618		+49.757
	Optioner	456	–	1.186	–		-730
	Fastigheter och andelar i fastighetsbolag	–	58.642	3.468	–		-62.110
		24.322	141.503	4.654	145.820		+23.985

Not 9 Avsättning för bevarande av stiftelsekapitalets realvärde

Genomsnittsvärdet för konsumentprisindex 1991 uppgår till 227,2. Motsvarande indexvärde för 1990 är 207,6. Mellan 1991 och 1990 ökade således konsumentprisindex med 9,4 %.

Avsättningen för bevarande av stiftelsekapitalets realvärde blir då $1.763.640 \times 0,094 = 165.782$ tkr

Se även textkommentaren på sid 13.

Not 10	Certifikat m m	Bokfört värde	Nominellt värde
	Statsskuldväxlar	201.278	210.000
	Bankers och hypoteksinstituts förlagslån i form av		
	– Floating-Rate-Note-lån (FRN)	50.052	50.000
	– Variable-Rate-Note-lån (VRN)	50.000	50.000
		301.330	310.000

Vid utgången av 1990 innehade stiftelsen kortfristiga certifikat – inklusive FRN och VRN – till ett bokfört värde av 300.996 tkr (nominellt värde 309.000 tkr).

I balansräkningen har stiftelsen valt att som marknadsvärde redovisa bokförda (=anskaffnings) värden när det gäller ovanstående kortfristiga värdepapper.

Not 11	Obligationer	Nominellt värde	Bokfört värde	Marknadsvärde
	Bostadsinstituts obligationer Med förfalldatum			
	1992	20.000	18.907	19.756
	1993	50.000	49.854	49.098
	1994	325.000	307.240	318.965
	1995	120.000	108.724	116.558
	1996	240.000	245.668	248.683
	1997	60.000	58.984	60.183
		815.000	789.377	813.243

Vid utgången av 1990 innehade stiftelsen obligationer – utslutande bostadsobligationer – till ett bokfört värde av 952.766 tkr (nominellt värde 1.015.000 tkr).

Not 12	Aktier	Antal	Nominellt värde	Anskaffningsvärde	Marknadsvärde	Valutaenhet
	Aktie					
	AGA A Bu	6.900	173	2.079	2.139	
	AGA B Bu	83.000	2.075	22.435	24.900	
	Aritmos	17.600	176	2.456	2.640	
	ASEA A Bu	47.800	2.390	21.731	13.623	
	ASEA A Fr	15.800	790	4.328	4.361	
	ASEA B Fr	6.755	338	2.409	1.885	
	Atlas A Fr	20.494	512	5.066	4.878	
	Ericsson B Fr	142.560	1.426	23.821	15.396	
	Esselte B Bu	10.000	125	2.300	1.100	
	Hasselfors B	20.000	500	4.800	2.540	
	Modo Kvb C	38.500	3.850	11.819	5.967	
	Perstorp Bu	52.500	525	14.346	12.075	
	Skanska B Bu	95.100	951	25.323	13.029	
	SKF B Bu	54.700	684	7.806	4.950	
	Skoogs	115.000	2.875	13.517	4.600	
	SSAB B Fr	50.000	5.000	8.378	5.900	
	Stora A Bu	12.900	323	4.387	3.096	
	Stora A Fr	8.700	218	2.279	2.027	
	Summa svenska aktier			179.280	125.106	SEK

Konvertibler

	Nominellt värde	Anskaffningsvärde	Marknadsvärde	Valutaenhet
AGA	173	259	238	SEK

Utländska aktier

	Antal	Nominellt värde	Anskaffningsvärde	Marknadsvärde	Valutaenhet
Digital Products	100.000	1	375	400	USD
Genter	40.000	0,04	155	175	USD
International					
Thoroughbred	201.900	2	54	50	USD
Mascott	125.000	–	234	219	USD
Personal					
Diagnostics	100.000	1	162	159	USD
Site Based Media	350.000	0,04	2.063	2.363	USD
Kennametal	28.000	35	1.018	882	USD
Parker Drilling	150.000	25	1.278	863	USD
Philip Morris	14.000	14	987	1.124	USD
Smith Corona	50.000	1	900	319	USD
Tenneco	10.000	50	410	314	USD
United Telecom	70.000	175	1.967	1.663	USD
Weyerhaeuser	72.000	90	1.934	1.980	USD
ASIT	150.000	389	1.425	1.227	SEK
ASIT T.O.	86.000	–	178	89	SEK
Bergensen B	50.000	125	9.507	6.325	NOK
Deutsche Bank	8.035	402	5.540	5.391	DEM
Hoesch	5.000	250	1.403	1.240	DEM
Mannesman	4.500	225	1.350	1.105	DEM
Siemens	1.900	95	1.359	1.187	DEM
Thyssen	5.000	250	1.149	1.006	DEM
Veba Warrants	13.300	–	2.474	2.480	DEM
Nestle	1.400	28	2.375	2.345	CHF
Roche	510	–	1.251	1.331	CHF
Sandoz PS	567	57	1.206	1.327	CHF
UBS	353	177	1.306	1.274	CHF
Alcatel	8.000	320	4.736	4.568	FRF
Air Liquide	7.000	490	4.508	4.921	FRF
Bouygues	7.000	350	4.718	3.465	FRF
BSN	5.000	50	4.750	5.085	FRF
Lafarge	12.000	300	4.682	3.978	FRF
Legrin	8.500	170	4.607	3.145	FRF
Paris Development	5.000	5.000	5.000	5.000	FRF
Suez	13.324	999	4.653	3.784	FRF
Fokker	34.000	340	1.599	1.006	NGL
Aiya	10.000	500	40.690	31.000	JPY
Daikin	15.000	750	24.300	20.250	JPY
JGC Corp.	10.000	500	24.100	22.800	JPY
Kawagishi	5.000	250	21.930	16.100	JPY
Kokoyo	10.000	500	36.900	28.000	JPY
Nikkodo	4.000	200	36.880	21.600	JPY
Sharp	20.000	1.000	31.830	26.400	JPY
<i>Summa utländska aktier</i>			211.390	183.592	SEK

Utländska konvertibler

	Nominellt värde	Anskaffningsvärde	Marknadsvärde	Valutaenhet
Bridgestone	30.000	30.000	28.650	JPY
Fuji	30.000	33.180	31.200	JPY
Fujitsu	30.000	30.360	29.580	JPY
Marui	30.000	33.750	32.700	JPY
Matsushita E I	40.000	39.600	38.400	JPY
Matsushita E W	30.000	33.210	33.000	JPY
<i>Summa utländska konvertibler</i>		9.398	8.530	SEK
Summa svenska aktier och konvertibler		179.539	125.344	SEK
Summa utländska aktier och konvertibler		220.788	192.122	SEK
Summa aktier och konvertibler		400.327	317.466	SEK

Not 13. Fastigheter och andelar i fastighetsbolag

	Stiftelsens ägarandel	Bokfört värde	Marknadsvärde
Andelar i Fastighetsbolag			
Peachtree Place, L. P. USA	40%	27.802	21.505
Reindeer Realty, L. P. USA	90%	33.568	30.396
<i>Summa</i>		61.370	51.901
Fastigheter			
Styrpinnen 23, Stockholm	100%	115.324	72.000
Claus Mortensen 24, Malmö	50%	47.896	43.500
Adam och Eva 9 och 13, Stockholm	50%	181.453	180.000
<i>Summa</i>		344.673	295.500
<i>Totalt</i>		406.043	347.401

För fastigheterna Adam och Eva 9 och 13 har marknadsvärdet satts lika med anskaffningsvärdet då fastigheterna huvudsakligen består av mark och pågående entreprenad.

För övriga fastigheter och andelar i fastighetsbolag baseras marknadsvärdena på externa värderingar utförda av välrenommerade värderingsfirmor.

Not 14. Fastigheter

Anskaffningsvärde, byggnader	217.599
Ackumulerade avskrivningar	-1.764
Byggnader, bokfört värde	215.835
Anskaffningsvärden, mark	128.838
<i>Summa bokfört värde</i>	344.673
Taxeringsvärden	
Byggnader	69.030
Mark	35.890
<i>Summa</i>	104.920

Fastigheternas marknadsvärden framgår av not 13.

Not 15 Förutbetalda optionspremier

Underliggande aktie	Lösen kurs	Lösen datum	Antal aktier	Bokfört värde på erhållna premier	Marknadsvärde på optionerna
ASEA A Bu	400	Feb-92	21.000	156	21
Atlas A Fr	280	Feb-92	19.000	93	71
Ericsson B Fr	210	Jan-92	15.000	97	1
Ericsson B Fr	120	Jan-92	10.000	38	17
Ericsson B Fr	130	Apr-92	44.000	242	172
Ericsson B Fr	170	Jan-92	6.000	39	1
Ericsson B Fr	190	Apr-92	14.000	88	14
				753	297

I händelse av lösen uppgår aktiernas försäljningspris till 27.470 tkr.
Det bokförda värdet av dessa aktier uppgår till 29.115 tkr.

Not 16 Övriga kortfristiga skulder

	1991	1990
Personalens källskatt	80	92
Sociala avgifter	145	126
Intjänade ej uttagna semesterdagar	52	27
Upplupen ränta inteckningslån	671	—
Lagfart	1.500	—
Pantbrev	100	—
Förutbetalda hyresintäkter	2.532	—
Upplupen värderingskostnad	55	—
Upplupen tjänstepensionsavgift	—	520
Särskild löneskatt på pensioner	48	—
Utgående moms, hyror	171	—
Fastighetsskatt	1.458	—
Övriga upplupna kostnader	124	167
Summa	6.936	932

Not 17. Eget kapital
Nominellt kapital

	Stiftelsekapital	Vinstregleringsfond
Eget kapital 90-12-31	1.500.000	324.772
Årets avsättning	—	77.011
Eget kapital 91-12-31	1.500.000	401.783

Realt kapital

	Stiftelsekapital	Vinstregleringsfond
Eget kapital 90-12-31	1.763.640	-80.034
Avsättning för bevarande av stiftelsekapitalets realvärde	165.782	—
Real minskning av eget kapital efter beviljade anslag till forskning	—	-64.786
Eget kapital 91-12-31	1.929.422	-144.820

Stockholm 1992-02-10

Kjell Härnqvist Ordförande	Lars Svensson Vice ordförande	Britta Bjelle
Barbara Cannon	Birgitta Hambraeus	Lennart Holmström
Arne Kjörnsberg	Walter Korpi	Berit Löfstedt
Lars Tobisson	Jarl Torbacke	Sten Wikander
Nils-Erik Svensson Verkställande direktör		

Revisionsutlåtande

Vi har granskat årsredovisningen, räkenskaperna samt styrelsens och verkställande direktörens förvaltning för år 1991. Granskningen har utförts enligt god revisionsred.

Granskningen har inte givit anledning till anmärkning mot vare sig årsredovisning, räkenskaper eller styrelsens och verkställande direktörens förvaltning av stiftelsens angelägenheter. Enligt vår bedömning är redovisningen rättvisande och upprättad i enlighet med god redovisningsred.

Stockholm den 12 februari 1992

Ernst & Young AB

Per Björngård
Auktoriserad revisor

Nya forskningsprojekt 1991

Liksom i tidigare årsredovisningar presenteras i det följande sammanfattningar av projektplanerna för de nya forskningsprojekt som beviljats anslag under året (sid. 25-47).

Texterna är skrivna av forskarna själva och är hämtade från avsnittet "Sammanfattning av projektets syfte, betydelse och genomförande" ur inlämnad ansökan. Även projektets titlar är formulerade av forskarna och hämtade från inlämnad ansökningsblankett.

I årsredovisningen 1989 finns en förteckning över alla projekt som beviljats anslag från stiftelsen under hela den dittillsvarande 25-åriga verksamhetsperioden 1965-1989.

Ekonomisk historia

Anders Nilsson, Lunds universitet

300.000 kr

Dnr 91/167

Utbildning, kunskap och ekonomisk omvandling – svenskt jordbruk 1800-1870

Projektet syftar till att undersöka samband mellan läs- och skrivkunnighetens utveckling, kunskapsbasens förändring och jordbrukssektorns omvandling och tillväxt i Sverige under perioden 1800-1870. Undersökningen bedrivs i huvudsak på lokal nivå inom ett urval socknar i Lunds och Växjö stift. Projektet omfattar fyra inbördes förbundna etapper. I den första studeras skrivkunnighetens utveckling mot bakgrund av skolväsendets etablering före 1842 och den faktiska skrivkunnighetens förändring i sockenurvalet. I den andra etappen analyseras kunskapsbasens förändring. Översiktligt studeras vilka metoder, tekniker och praktiska färdigheter som användes inom jordbrukssektorn. Framförallt undersöks emellertid i vilken utsträckning information spreds om erfarenhetsbaserade förändringar inom jordbruk och protoindustri, vem som spred informationen och vilka de potentiella mottagarna var. Lokala tidningar och tidskrifter, där den "lokala kunskapseliten", t ex präster, ofta medverkade, utgör ett viktigt källmaterial. Läs- och skrivkunnighetens utbredning är en indikator på vem som kunde tillgodogöra sig kunskapsbasens förändring. Den tredje etappen omfattar en översiktlig analys av kommersialisering och modernisering inom jordbrukssektorn. Framförallt studeras skiftesverksamhet och protoindustrialisering, utifrån delvis bearbetat primärmaterial. I den fjärde etappen relateras läs- och skrivkunnighetens, samt kunskapsbasens, förändring över tiden till andra samhällsförändringar – skiftena, protoindustrialisering, kommersialisering etc. En utgångspunkt för analysen är förekomsten av "leads" och "lags" i förloppet, utifrån vilka kunskapsbasens förändring och läs- och skrivkunnighetens roll i den ekonomiska omvandlingen närmare kan studeras.

Företagsekonomi

Bengt Jacobsson, EFI Handelshögskolan i Stockholm

300.000 kr

Dnr 91/48

Politik och styrning av samhällssektorer

I en tidigare studie har regeringens styrning analyserats. Undersökningen visade att styrambitionerna varierade avsevärt mellan olika sektorer, och att styrning inom sektorer sällan kunde beskrivas på något entydigt sätt. Det empiriska underlaget hämtades huvudsakligen från 1970-talet.

Under det senaste decenniet har förändringar i förutsättningarna för organisationernas verksamhet inträffat som gör det fruktbart att återvända till de tidigare undersökta sektorerna och replikera undersökningen. Ett första syfte med projektet är att ta reda på om och i så fall hur den politiska styrningen inom dessa sektorer har förändrats.

Förutom replikationen finns också ett andra syfte, nämligen att fördjupa analysen av styrning av samhällssektorer. Diskussionen kring styrning måste vidgas. För att förstå styrning inom en samhällssektor bör man undersöka hur de "dolda styrmekanismer" har vuxit fram som finns sedimenterade i existerande arbetsfördelning, rolluppfattningar och handläggningsprocedurer. Med det andra syftet avses att ta reda på vad som överhuvudtaget driver fram förändringar utan att fokus direkt riktas mot politiska organisationer. Andra aktörer kan vara väl så mäktiga.

Ett konfliktperspektiv skall kombineras med beslutsteori och institutionell teori. Genom den replikativa ansatsen där styrning inom sex olika samhällssektorer analyseras, kan utvecklingen av teori dels göras komparativ över tiden i högre grad än vad som brukar vara fallet, dels på ett mer känsligt sätt för variationer mellan olika typer av samhällssektorer.

Rikard Larsson, Lunds universitet**300.000 kr**

Dnr 91/137

The Human side of Strategic Change: A Comparative Approach

Detta projekt utvidgar tidigare forskning om personalaspekter i företagsuppköp och fusioner till ett flertal andra strategiska förändringar, som t ex joint ventures och andra strategiska allianser, omorienteringar, samt omstruktureringar genom bolagisering. Tidigare forskning om strategisk förändring lider av fragmentering utan systematisk jämförelse mellan olika typer av förändringar samt brist på personalhinderfrågor.

Dessa brister behandlas genom forskningsproblemet: vilka roller har personalhänderingen i olika typer av strategiförändringar? Syftet med projektet är a) komplettera tidigare forskning med personalaspekter, b) jämföra personalsidan av olika typer av strategiska förändringar, c) utveckla en konceptuell referensram för förståelse av personalhantering i strategiska förändringar.

Genomförandet av forskningsprojektet sker utifrån en jämförande ansats som kontrasterar olika litteraturströmningar, empiriska beskrivningar och analyser av tre delprojekt (inklusive jämförelser mellan service och tillverkande samt privata och offentliga organisationer) och tre relaterade referensprojekt. Både fallstudier och kvantitativa case surveys kommer att användas. Delprojektet kommer att rapporteras som paper inskickade till internationella journaler och hela projektet som en redigerad bok som integrerar den tidigare litteraturen och de olika referens- och delprojekten.

Nils Brunsson, EFI Handelshögskolan i Stockholm**600.000 kr**

Dnr 91/236

Kommuner som företag?

Kommuner tenderar att i beskrivningar av sig själva låna retorik från affärs- och företagsvärlden. Även i praktiken sker en företagisering av kommuner: verksamhet bolagiseras, läggs ut på entreprenad mm.

Institutionell organisationsteori hävdar att organisationslösningar ingår i system, där de olika delarna hör ihop, och att det finns en stark tendens till likformning bland organisationerna inom ett område.

Hur utbredd är företagiseringen av kommunerna? Indikerar den att ett systemskifte är på gång? Kan företagiseringen förklaras av statligt tvång, imitationsprocesser eller av professionalisering?

Erik Berglöf, Handelshögskolan i Stockholm**300.000 kr**

Dnr 91/339

Corporate Control and Reorganization – The Effects of Financial Deregulation in Europe 1992.

Projektet studerar hur avregleringarna på de finansiella marknaderna inverkar på fördelningen av ägande och inflytande i näringslivet och i synnerhet på kontrollen över strategiska beslut när företag i finansiell kris reorganiseras. Den nya äganderättslitteraturen pekar på intressanta samband mellan förändringar i de finansiella regleringarna och hur de finansiella kontrakten utformas och fördelas mellan dem som försörjer företaget med kapital. Dessa kontrakt påverkar bl a valet mellan låntagarledd och ägarledd reorganisation samt hur en reorganisation genomförs och vilka konsekvenser den får på företagets reala och finansiella struktur.

De härledda hypoteserna testas med hjälp av data över kapitalstruktur och reorganisationer av företag i Japan, Storbritannien och Sverige. De studerade länderna skiljer sig

markant i fråga om fördelning av ägande och kontroll i näringslivet och vad avser mekanismer för reorganisation av krisdrabbade företag. Projektet avser att ge värdefull kunskap om effekterna av avregleringar. Inriktningen kommer dock att styras mot frågeställningar av betydelse för de länder i Östeuropa som söker gå över till marknadsekonomi. En viktig del av denna transformering är etablerandet av effektiva ägar- och kontrollstrukturer samt mekanismer för rekonstruktion av företag.

Nationalekonomi**Bo Axell, IUI****300.000 kr**

Dnr 91/146

Marknadsekonomi som spontan ordning.

Projektet syftar till att utveckla den teoretiska förståelsen av marknadsekonomi och dess institutioner som ett självreglerande system. Till skillnad från den traditionella neoklassiska teorins centraliserade beslutsfattande inom ramen för institutionella spelregler. Med hjälp av söketeoretiska och evolutionära spelteoretiska modeller avses att analysera sådana institutioners uppkomst och deras betydelse för ekonomins funktionssätt. Speciellt uppmärksamhet kommer att ägnas frågan om i vad mån penning- och bankverksamhet kan avregleras, samt vilken roll företaget som ekonomisk institution har i en ekonomi.

Nils Gottfries, Stockholms universitet**200.000 kr**

Dnr 91/147

Kontraktrelationer på arbetsmarknaden.

Syftet med detta projekt är att studera lönesättning och arbetslöshet ur ett kontraktsteoretiskt perspektiv. Speciellt är vi intresserade av följande frågor:

Hur bestäms lönerelationerna mellan anställda med olika senioritet? Varför är de flesta lönekontrakt inte betingade på de störningar som inträffar? Hur fördelas de kostnader, som uppkommer vid nyanställning, mellan de anställda och företaget? Leder informationsbrister till att vissa arbetare utestängs från den primära arbetsmarknaden (dual arbetsmarknad)? Vilken betydelse har kontraktformer och anställningskostnader för efterfrågan på arbetskraft?

Anders Björklund, Stockholms universitet**200.000 kr**

Dnr 91/262

Inkomstfördelningen i Sverige

Projektets syfte är att analysera den svenska inkomstfördelningens utveckling och struktur. En uppgift blir att *förklara spridningen i årsinkomster* utifrån LNU- och HINK-data. En andra uppgift blir att studera *livsinkomsternas fördelning* (med hjälp av registerdata för LNU-urvalet) och bedöma relevansen av livsinkomster vs årsinkomster som inkomstbegrepp vid fördelningsstudier. Ett tredje område är *skatternas och transfereringarnas fördelningseffekter*. Denna analys kommer att genomföras både i termer av års- och livsinkomster. Det fjärde området är *familjebakgrundens betydelse för inkomsten*. LNU-data kommer att användas för att studera om effekten av familjebakgrund har förändrats över tid. En jämförelse med USA planeras också.

Kulturgeografi

Sune Berger, Uppsala universitet

425.000 kr

Dnr 91/71

Tjänsteföretagens roll i den framväxande arbetsdelningen. Konsekvenser för företags konkurrenskraft och regioners utveckling.

Projektets övergripande syfte är att beskriva och analysera sambandet mellan arbetsdelning och tjänsteföretags konkurrensförmåga och sambandet mellan arbetsdelning och regional utveckling. Studien ska ske inom företagsekonomi och ekonomisk geografi. Projektet ska innehålla en orientering inom forskningsområdet, en precisering av frågeställningarna och en empirisk undersökning.

Arbetsdelningen inom den formella produktionen medför ökat varu-, person- och tjänsteutbyte mellan företag, offentliga organisationer och hushåll. Genom utbyte länkas aktörer samman i regionala och globala nätverk. *Arbetsdelning och nätverk* är centrala begrepp för projektets synsätt på varu- och tjänsteproduktion.

Med utgångspunkt i studier av produktion i ett brett perspektiv kommer privata produktionstjänster att fokuseras. Med privata produktionstjänster avses sådana som försörjer affärsdrivande och offentliga organisationer, snarare än privata individer, såväl inom jordbruk och tillverkningsindustrin som tjänstesektorn.

Förändringar av tjänsteproduktionens organisation får såväl företagsmässiga som regionala konsekvenser. Arbetsdelningen medför en ny yrkesstruktur och en ojämn regional utveckling. Privata produktionstjänster sysselsätter i stor utsträckning personer med höga kvalifikationer och lång formell utbildning. Det är till stor del lokaliserade i centrumregioner. Ett syfte med studien är att undersöka möjligheterna till en större rumslig spridning av dessa verksamheter. Ett annat syfte är att analysera och förstå hur skilda typer av tjänsteföretag, genom att hantera problem inom och mellan fyra grundläggande funktionsområden, kan skapa konkurrenskraft.

Ökad kunskap om arbetsdelningens mekanismer behövs för att åstadkomma internationell konkurrenskraft hos företag och regioner.

Gunnar Törnqvist, Lunds universitet

300.000 kr

91/206

Industrins internationella konkurrenskraft i ett regionalt perspektiv

Det övergripande syftet med projektet är att studera Sveriges internationella beroende i ett regionalt perspektiv. Internationaliseringen av det svenska samhället är redan idag betydande, och det sannolika är att det ökar i framtiden. Det internationella beroendet varierar dock i styrka mellan olika områden och segment i samhället. För att kunna bedöma de regionala utvecklingsmöjligheterna är det av central betydelse att dels öka kunskapen om de omvandlingsprocesser som sker i omvärlden, dels förstå hur olika delar av samhället är kopplade och påverkas av denna process.

Intresset i forskningsprojektet är inriktat på det segment i Sverige som kanske har det starkaste internationella beroendet, den internationellt konkurrensutsatta delen av den svenska industrin. Det finns flera anledningar till fokuseringen på industrin som studieobjekt, bl a genom att den fortfarande är den viktigaste drivkraften i såväl den internationella som den regionala utvecklingen. Vidare är en stor del av industrin, för sin överlevnad och framtida konkurrenskraft, tvungen att snabbt anpassa och parera sin verksamhet och organisation efter förändringar i den internationella omgivningen. Förmågan att göra detta varierar starkt mellan olika industrisektorer och regioner.

Utöver det rent explorativa syftet att detaljerat visa den regionala variationen i den svenska industrins internationella konkurrenskraft finns två syften av mer teoretisk

och förklarande natur. Det ena är att översiktligt redovisa styrkan i det produktcykelrelaterade synsätt som under senare år bidragit till en ökad förståelse av industrins lokalisering, omvandling och konkurrenskraft, men också peka på de påtagliga brister teoribildningen har för att förklara nya drag i utvecklingen. Ett andra syfte är att motivera behovet av en kompletterande modell för hur företag och industrisektorer kan skapa respektive förlora sin konkurrenskraft genom olika sätt att anknyta till sin produktionsmiljö. En viktig del i denna modell tar fasta på hur den internationella konkurrenskraften påverkas av de nätverk som företag och sektorer bildar tillsammans med underleverantörer, närbesläktade industrisegment och aktörer på marknaden. Forskningsarbetet kommer att förena kvantitativa studier med kvalitativa observationer.

Pedagogik

Sven-Eric Reuterberg, Göteborgs universitet

220.000 kr

Dnr 91/204

Varför inte högskola?

Undersökningens övergripande problemställning är:

Hur skall man öka intresset för högre utbildning bland ungdomar med goda studieförutsättningar?

Denna problemställning bryts ner i ett antal delfrågor.

Undersökningen består av 10% av samtliga individer som tillhörde årskurs 6 våren 1980, varav merparten är födda 1967. Materialet är hämtat från UGU-projektet.

Genom att samköra det aktuella materialet med SCB's högskoleregister får man reda på vilka som ej påbörjat någon högre utbildning före 25 års ålder. Utifrån tidigare insamlade uppgifter skattas hur stor andel av dessa som har de intellektuella förutsättningarna för högre studier. Tidigare insamlade data kan också bidra till att förklara, varför vissa studiebegåvade ungdomar avstått från högskolestudier. För att mera ingående granska denna fråga kommer dessa personer att få besvara en enkät, där de bl a får redogöra för sin inställning till högre utbildning och vad som eventuellt hindrat dem från att skaffa sig sådan.

Gunilla Bradley, Stockholms universitet

500.000 kr

Dnr 91/249

Datorer och mänsklig kommunikation. Ett psykosocialt perspektiv på individ och samhälle i förändring

Huvudsyftet med projektet är att analysera inverkan av datateknik och teleteknik (kommunikationsteknologi) på kommunikation ur ett psykosocialt perspektiv, med tyngdpunkten på samspel mellan människor. Bakgrunden är att en helt ny infrastruktur vad avser kommunikation växer fram på samhälls- och företagsnivå samt en alltmer utbredd datorisering i individens privatliv. *Teoriutveckling* utgår från forskning om datoriseringen i arbetslivet samt från R. Solows ekonomiska teorier om teknologisk utveckling. *Problemställningarna* gäller analyser av kommunikationens struktur, kvalitet, orsaksamband och långsiktiga effekter: Vilka elektroniska nätverk/elektroniska subkulturer växer fram? Uppträder nya dimensioner i kommunikationens "kvalitet"? Kommer uppdelningen på arbete – fritid att ha relevans i framtiden? Sker en förstärkning av traditionellt familjeliv med få och "nära kontakter" när "avståndskontakter" via elektronik ökar? Vilka faktorer i individens livsmiljö ger bäst förkla-

ring till goda sociala kontakter, är dessa faktorer påverkbara genom datateknikens användning? Påverkar kommunikationsteknologin individen mer långsiktigt (självuppfattning, tids- och rumsuppfattning, värderingsmönster, samhällsengagemang)? Forskningen avses bidra till hur kombinationen av datateknik, teleteknik och samhällsfaktorer kan utformas så att goda förutsättningar skapas för individen i hennes privata roll och medborgarroll, med särskilt fokus på kommunikation. Ett tvärvetenskapligt angreppssätt avses och forskningen sker genom två typer av intensivstudier; anställda vid tjänsteproducerande företag och skolelever. Paneldesignen ger möjlighet att studera långtidseffekter; uppföljningsstudie ingår i företagsstudien och i skolstudien läggs basen för framtida uppföljningar.

Barbara Hobson, Stockholms universitet

230.000 kr

Dnr 91/303

Utbildning, arbete, familjestrategier; En komparativ och longitudinell studie av Sverige och USA, 1910-1950.

Den komparativa och historiska forskningen rörande de nationella utbildningssystemens tillväxt har traditionellt betonat utbildningens betydelse och hänvisat till faktorer såsom antal utbildningsplatser och skillnader i lagstiftning. På senare tid har emellertid intresset allt mer riktats mot efterfrågesidans betydelse i detta sammanhang och då framförallt den roll som familjernas privata ekonomi spelar.

Detta projekt behandlar frågor gällande familjeekonomins roll i ungdomars utbildningsval i Sverige och USA under perioden 1910-1950. Projektet syftar till att analysera om den observerade variationen (mellan såväl länder som mellan tidsperioder) i individers benägenhet att studera kan förklaras av skillnader i familjernas ekonomiska förhållanden eller i vilken utsträckning som utbildningsrelaterade faktorer gällande utbildningsinstitutionerna måste beaktas.

Psykologi

Claes von Hofsten, Umeå universitet

425.000 kr

Dnr 91/29

Tidig utveckling av koordination mellan ögon och huvudrörelse.

Föreliggande projekt syftar till att vinna kunskap om den tidiga utvecklingen av ögonrörelsesystemet samt hur detta sensomotoriska system integreras med huvudrörelsesystemet. Problemet är teoretiskt intressant. Det finns relativt god kunskap om de delsystem som bygger upp ögonrörelsesystemet. Endast vissa av dessa fungerar vid födelsen. De är då bristfälligt kalibrerade och dåligt integrerade med varandra. Systemet utvecklas emellertid mycket dramatiskt under de första levnadsåren och har efter ett halvt år uppnått näst intill full funktion. Vi har således här en unik möjlighet att studera hur ett komplicerat sensomotoriskt system byggs upp samt hur nya funktioner uppstår. Problemet är viktigt. De visuella funktionerna är av utomordentlig betydelse för insamlandet av information om omgivningen, för kontrollen av barnets rörelser samt för den sociala kommunikationen. Förutom en effektiv kontroll av ögon och huvudrörelser är samtliga dessa funktioner handikappade. Det finns rapporter om förseningar och brister i utvecklingen av ögon-huvud-kontrollen hos prematura barn. Det är viktigt att klargöra om dessa förseningar och brister består. För detta krävs kunskap om den normala utvecklingen.

Arne Öhman, Uppsala universitet

370.000 kr

Dnr 91/322

Social anpassning hos schizofrena: Prognosfaktorer och utvecklingsbakgrund

Schizofrena patienter visar stora variationer i utfall. En stor grupp utvecklas mot ett kroniskt tillstånd präglade av olika defektsymptom, som gör social anpassning mycket problematisk. Variationen i utfall gör effektiva behandlingsinsatser beroende av prognosfaktorer som kan bistå vid behandling. Med hjälp av sådana prognosfaktorer skulle man t ex kunna avgöra vilka patienter som sannolikt kommer att reagera positivt på neuroleptika behandling och vilka som kräver speciella insatser för att undvika ogynnsam utveckling mot kronicitet. I tidigare forskning har vi studerat sådana prognosfaktorer för social funktion hos schizofrena. Syftet med föreliggande projekt är att söka precisera den utvecklingsmässiga bakgrunden till vissa karaktäristika hos schizofrena som visat sig förknippade med dåligt socialt utfall. Eftersom den elektrodermala orienteringsreaktionen visat sig avgränsa en grupp patienter med många negativa prognostiska tecken, kommer den i vår studie att spela en viktig roll som förmedlande länk i sambanden mellan utvecklingsdata och social anpassning hos de vuxna patienterna. Utgångspunkten för studien är en grupp väl kartlagda patienter vars utvecklingsgång kommer att studeras med avseende på omständigheter kring graviditet och förlösning, kognitiv utveckling som denna kan följas via skolgång, och social anpassning via registerstudier av kriminalitet, värnplikt osv. Dessa data kommer sedan att relateras till karaktäristika hos patienterna som elektrodermala orienteringsreaktioner och symptomatologi, samt till olika utfallsvariabler vad gäller social anpassning. De kunskaper som studien leder till kommer att kunna spela en viktig roll vid behandling av schizofrena genom att ge en uppfattning om olika prognosfaktorer av betydelse för utveckling och behandling.

Sverker Runeson, Uppsala universitet

340.000 kr

Dnr 91/333

Perceptuell skicklighet: Umyttjande av uppgifts- och situationsspecifik information

Förmågan att utveckla speciell perceptuell skicklighet utgör en förutsättning för yrkesmässig kompetens inom stora delar av arbetslivet. Existerande förklaringar är svaga och underskattar det sofistikerade i de perceptuella funktionerna. Bättre vetenskaplig kunskap vore ägnad att öka respekten för mänsklig skicklighet samt bli ett bättre underlag för att hantera relationen människa-maskin vid organisation av arbetsuppgifter.

Nya teoretiska insikter föreligger beträffande de fysiska förutsättningarna för perception och arten av de funktioner genom vilka levande varelser kan utnyttja dessa. I ett tidigare projekt har detta utnyttjats för att utveckla nya begreppsmässiga redskap för studier av perceptuell skicklighet och dess förvärvande samt för att etablera ett motsvarande empiriskt paradigm. I en serie experiment har visats att perceptionen inte bygger på enkla momentana ledtrådar, vilket hävdats av andra forskare, utan istället på mer avancerad information. Experimenten har också explorativt belyst en rad andra frågeställningar. Resultaten har visat på den valda uppgiftstypens lämplighet, givit preliminärt stöd för gjorda förutsägelser samt givit uppslag till nya frågeställningar.

I det aktuella projektet skall dessa preliminära resultat och nya frågeställningar användas som underlag för mer specifikt inriktade studier. Syftet är att söka bekräfta det som tidigare iakttagits och att göra detta på ett sådant sätt att resultaten kan användas som argument och underlag för ställningstagande i kontroversiella frågor beträffande perception och kognition samt om mänsklig skicklighet och dess förvärvande.

Sociologi**Olle Persson, Umeå universitet****340.000 kr**

Dnr 91/46

Svensk samhälls- och beteendevetenskap i internationella nätverk

Den svenska forskningens internationalisering studeras utifrån tre aspekter. Dessa är kunskapsimport som avser beroendet av forskningsresultat från omvärlden, kunskapsexport som innebär att forskningsresultat förs ut till en internationell publik samt integration, eller i vilken grad den svenska kunskapsimporten och -exporten är en integrerad del av den internationella forskningens kunskapsbas. Tre discipliner inom svensk samhälls- och beteendevetenskap studeras med avseende på dessa tre typer av internationell interaktion. Undersökningen bygger på, och söker också utveckla, bibliometriska tekniker för analys av vetenskapens kognitiva nätverk. De modeller som blir resultatet av den bibliometriska analysen utvärderas med hjälp av intervjuer med forskare inom respektive fält. Projektet anknyter till den vetenskapssociologiska forskningstraditionen vad gäller vetenskapens normsystem, kognitiva organisation och dynamik, institutionella struktur och informella nätverk, forskningens villkor m m.

Sven E Olsson, Göteborgs universitet**450.000 kr**

Dnr 91/84

Vad styr Landstings- och Kommunförbunden och vem styr Kommun- och Landstingsförbundet? De privat-offentliga intresseorganisationerna och den svenska välfärdsstatens förändringspotential

Projektet avser att:

1. Analysera Landstingsförbundets, Svenska Kommunförbundets och delvis också Försäkringskassförbundets roll i styrningen av den svenska välfärdsstaten;
2. Utifrån dessa studier diskutera den moderna välfärdsstatens förändringspotential och styrkapacitet i anslutning till både den teoretiska och empiriska forskningen om socialpolitik och välfärdsstat.

Kan välfärdsstaten förändra sig själv? Har efterkrigstidens expansion av den offentliga sektorn, kommunernas och landstingens allt viktigare roll i finansieringen och produktionen av sociala tjänster och kontantförmåner, medfört att den centrala statens styrförmåga urholkats eller kraftigt begränsats? Har betingelserna för det svenska styrsystemet förändrats under 1980-talet, samtidigt som ambitiösa satsningar på förnyelse, förändring och utveckling av den offentliga sektorn gjordes? Har Kommun- och Landstingsförbunden, som "privata" ombud för olika sociala krafter verksamma inom deras respektive sektorer (partier, fackföreningar, professionella yrkesgrupper, förvaltningstjänstemän, etc.) mer eller mindre ersatt riksdag, regering och ämbetsverk som centrala beslutsfattare och myndighetsutövare? Utgör på liknande sätt Försäkringskassförbundet ett centrum för policyskapande inom socialförsäkringssektorn? Dessa och snarlika frågeställningar – och mothypoteser – kommer att prövas inom projektet som bygger på analys och bearbetning av offentligt material samt intervjuer med nuvarande och före detta nyckelpersoner – förtroendevalda som tjänstemän – inom dessa välfärdsstatliga kärnområden.

Staffan Marklund, Umeå universitet**500.000 kr**

Dnr 91/156

Konsensuell Fattigdom – en studie av konsumtion och attityder till konsumtion

Det centrala temat i undersökningen är hur materiell konsumtion och attityder till materiell konsumtion förhåller sig till varandra. Idén är hämtad från en brittisk studie av

Joanna Mack & Stewart Lansley (1985). Via en surveyundersökning skall en kartläggning göras med syfte att ge en social bestämning av vilken typ av konsumtion som betraktas som nödvändig för att upprätthålla en materiell minimistandard i 1990-talets Sverige. Genom att kontrastera socialt definierade nödvändigheter med faktisk konsumtion kan en fördelning av befolkningen efter graden av avsaknade nödvändigheter göras. Analyser med syfte att studera fördelningen av materiell konsumtion och vilka faktorer som påverkar denna fördelning kan ge viktig information om de grupper som har den lägsta materiella standarden i 90-talets Sverige.

Vidare kommer attityddata rörande tre områden att undersökas.

- a) Vad är individernas subjektiva uppfattning om sin materiella standard och på vilken typ av sociala jämförelser grundar sig den bedömningen?
- b) Vilken syn har individerna på arbete och arbetsetik?
- c) Till vilken grad är individer beredda att göra ekonomiska uppoffringar till förmån för de sämst ställda i samhället?

Genom att relatera dessa frågeställningar till faktisk konsumtion och attityder till konsumtion kan ny kunskap fås om de komplexa mekanismer som påverkar individens konsumtionspreferenser.

Inga Hellberg, Göteborgs universitet**60.000 kr**

Dnr 91/221 PL

Det fackliga förtroendet – en studie av det fackliga arbetet 1950-1990

Projektet syftar till en kartläggning och analys av det fackliga förtroendemanskapet. Fokus är bärarna av det fackliga förtroendet – vilka är de, hur rekryteras de, hur ser den fackliga karriären ut och vad är innehållet i det fackliga arbetet?

Successivt under 1900-talet har det inom fackföreningsrörelsen växt fram ett stort antal anställda funktionärer och förtroendevalda. För att kunna svara mot de krav som ställs och för att bli ett effektivt vapen för högre löner och förbättrade arbetsvillkor professionaliseras organisationen och dess bärare. Vad professionaliseringen har inneburit och kommer att innebära på sikt är omtvistat.

Studien tar sin utgångspunkt i ett professionaliseringsperspektiv. Ett sådant perspektiv har inte tidigare utnyttjats i studier av den fackliga karriären och det fackliga arbetets reella innehåll, vare sig i Sverige eller utomlands. Professionsforskningen har i huvudsak varit inriktad på de traditionella professionerna, dvs akademikeryrkena. I den senare professionsforskningen har dock nya infallsvinklar presenterats, som skall prövas i detta projekt.

Studien avgränsas empiriskt i tid och rum till efterkrigstiden och till ett par fackliga organisationer. Publicerat och internt organisationsmaterial samt en kohortstudie skall genomföras. Kombinationen av organisationsmaterial och intervjuer med fackliga bärare utgör basen för en analys av utvecklingen av det fackliga förtroendet och den svenska fackföreningsrörelsen.

Statsvetenskap**Lennart J Lundqvist, Göteborgs universitet****340.000 kr**

Dnr 91/104

Att inteckna den politiska framtiden. Regering, riksdag och kontrollen över den politiska dagordningen.

Maktutredningen hävdar i sitt slutbetänkande att regeringen inte regerar utan "reagerar". En kritisk granskning av den studie utredningen grundar sin slutsats på leder

fram till en mottes: att "reagera" genom att avvisa krav handlar främst om att bibehålla och stärka sitt problemformuleringsprivilegium. Genom att sätta in klausuler med angivande av principer för legitima framtida beslutstillfällen i propositioner och avslagsmotiveringar söker regering och utskottsmajoritet *styra genom att in-teckna den framtida politiska dagordningen*.

Denna mottes prövas genom en analys av propositioner och utskottsutlåtanden inom följande politikerområden: bostadspolitik, forskningspolitik, miljöpolitik, näringspolitik och socialpolitik. Analysen gäller fyra tidpunkter: 1973, 1978/79, 1984/85 samt 1990/91. Prövningen syftar till att slå fast om a) olika politikerområden skiljer sig åt vad gäller in-teckningsprinciper ("automatiska utlösare", "objektiva förhållanden", "regelbundna tidsintervall", "moget övervägande", "kris") och b) skillnader i parlamentarisk bas leder till olikheter i in-teckningsstyrningens intensitet och klarhet.

Kjell Goldmann, Stockholms universitet

450.000 kr

Dnr 91/109

Europas politiska omvandling

Projektet gäller den pågående omvandlingen av Europas politiska struktur. Internationell systemförändring ses som resultatet av en trestegsprocess. I ett första steg *analyseras* inom varje stat de förändrade betingelserna i dess omvärld. I ett andra steg genomförs en *politikförändring* för att anpassa landets utrikespolitik till det nya läget. Slutligen producerar interaktionen mellan staternas politikförändringar *strukturförändringar på systemnivå*. Huvudfrågeställningarna i projektet gäller i enlighet härmed (1) statens förmåga att upptäcka och tolka omvärldsförändringar, (2) deras anpassning av sin politik till nya omvärldsbetingelser, samt (3) resultatet på systemnivå av politikförändringarna på aktörsnivå. I en första delstudie görs en jämförande undersökning av Sovjetanalysen bland journalister, forskare och politiker under andra hälften av 1980-talet i USA, Storbritannien, Frankrike, Tyska förbundsrepubliken och Sverige; anknytning sker främst till kognitiva teorier om utrikespolitik, till forskning- en om utrikespolitikens inrikespolitiska bakgrund samt till litteraturen om utrikespolitisk "intelligence". En andra delstudie gäller hur den faktiska politiken i fyra av dessa länder har förändrats med avseende på hållningen till Sovjetunionen, försvaret, den nationella suveräniteten samt utformningen av en europeisk fredsordning; som förklaringsfaktor till skillnader i politikanpassning prövas respektive lands internationella position, dess politiska system och inrikespolitiska opinion samt dess massmedier. I en tredje delstudie jämförs den faktiska utvecklingen i Europa med ett ideal av den typ som finns i Europas nya modebok, nämligen Kants *Zum ewigen Frieden*; huvudfrågan gäller orsakerna till diskrepansen mellan idealet och verkligheten, något som anknyter till centrala problem inom den internationell-politiska filosofin.

Lars Strömberg, Göteborgs universitet

280.000 kr

Dnr 91/174

Lokalt ledarskap i en föränderlig omvärld

Projektet har två huvudsyften:

Att studera ledare i svenska kommuner mot bakgrund av de förändringar som inträffat under senare år vad gäller lokala förhållanden och tendenser till decentralisering, privatisering, avreglering, förändrade relationer mellan stat/kommun, problem att rekrytera ledare och minskat förtroende för det lokala politiska systemet samt nya former av politisk participation. Studien kommer att genomföras med samma kommun- och ledarurval som motsvarande undersökning 1984-85 för jämförelse över tid.

Att använda den svenska studien tillsammans med en motsvarande undersökning i

USA som jämförelsepunkt vid studier av lokala ledare i Polen och Jugoslavien.

Undersökningen är viktig för att öka förståelsen för lokala beslutsfatta- res värderingar och dessa värderingars betydelse för lokal, nationell och internationell samhälls- förändring.

Studiens betydelse ökar ytterligare genom möjligheter till komparation över flera årti- onden. Den första stora studien gjordes 1966 i USA, Polen; Jugoslavien och Indien. 1985 ingick även Sverige i en ny undersökning tillsammans med USA.

Under 1991 kommer en enkät att gå ut till ca 700 kommunala ledare i Sverige i drygt 20 kommuner. Databearbetningen genomförs under hösten 1991 – våren 1992. De första svenska resultaten beräknas föreligga våren 1992 och den internationella jämfö- relsen 1993.

Håkan Magnusson, Lunds universitet

230.000 kr

Dnr 91/243

Statens omstrukturering i den Östeuropeiska demokratiseringen

Huvudintresset i detta projekt är riktat mot de politiska institutionerna och deras roll i den fortsatta demokratiseringen. Teoretiskt är projektet inspirerat av "nyinstitutiona- lismen".

Huvudfrågan är: Förmår man montera ned diktaturens statsapparat? Vilka institutioner sätter man istället? Vem kommer att befolka de nya apparaterna? Vilka blir de nya po- litiska ledarna lokalt, regionalt och centralt?

Dessa frågor har en konkret bestämning. Det handlar i hög grad om organisationsut- formning och om individer i apparaterna. Omstruktureringen rör emellertid också mer generella statsfunktioner; styrnings- och planeringsfunktioner, rättssäkerhetssystem etc, kan ses som exempel härpå. Båda har att göra med förutsebarheten av egna och andras handlande – för individer, men också för olika organ inom apparaten. Hur löste det gamla systemet dessa funktioner och hur går det i det nya systemet? Hur ser tekni- ken för nedmontering och nybyggnation ut? Hur omstrukturerar man institutioner (i vid bemärkelse) efter ett halvt sekels snöp debatt? Blir självkritiken så total att också positiva erfarenheter förnekas?

Projektets utgångspunkt är således, att varken det teoretiska eller empiriska intresset för demokratiseringsprocessen får stanna vid "in-put" sidan, dvs sådana förändringar som hör samman med fria val, yttrandefrihet, flerpartisystem etc. Också "out-put" si- dans stukturer bör analyseras.

Juridik

Per Falk, Umeå universitet

200.000 kr

Dnr 91/110

EG/EES-rätten och svensk regionalpolitik

Forskningsprojektet om EG/EES-rätten och den svenska regionalpolitiken är ett inter- nationellt (brittiskt-svenskt) rättsvetenskapligt-komparativt projekt med vissa tvärve- tenskapliga och empiriska inslag. Projektet är ett led i den 1989 påbörjade långsiktiga kompetensuppbyggnaden inom EG-rätten vid Centrum för EG-rätt & Internationell handelsrätt vid Umeå universitet.

Syftet är att göra en djupgående, systematisk rättsvetenskaplig analys av EG-kommis- sionens och EG-domstolens praxis, när det gäller tillåtligheten av statligt stöd inom regionalpolitiken. I vilka fall har sådant stöd ansetts strida mot artikel 92 i Romtrakta-

ten, eftersom det lett till en snedvridning av konkurrensen? Samtidigt skall de svenska stödformerna, särskilt lokaliseringsstödet och transportstödet, studeras. Därefter skall en jämförelse göras mellan EG/EES-rätten och den svenska rätten. Projektet skall bli utmyntat i slutsatser rörande förhållandet mellan EG:s och Sveriges regionalpolitik.

Regionalpolitiken som forskningsområde har hittills nästan helt negligerats av den rättsvetenskapliga forskningen både inom EG och i Sverige. Att komplettera den inom andra discipliner pågående forskningen inom området med det rättsvetenskapliga arbetssättet och synsättet förefaller önskvärt från en allmän, vetenskaplig synpunkt. Projektet kan också bidra till att ytterligare utveckla integrationsrätten. De båda i projektet deltagande forskarna har 1990 författat en rättsvetenskaplig monografi inom det relativt nya forskningsområdet med titeln: "Law and Integration: Sweden and the European Community". Projektet skall ytterligare testa en analytisk modell som utvecklats i detta arbete. Projektet har praktisk betydelse såväl för EG som för Sverige. Inom EG har någon djupgående analys av kommissionens ovannämnda praxis ännu ej gjorts. Redan inom ramen för det kommande EES-avtalet mellan EG och EFTA-länderna kan resultatet av projektet bli till nytta för Sverige. Ännu viktigare kan projektet visa sig vara i samband med eventuella medlemskapsförhandlingar mellan Sverige och EG, då det för de svenska förhandlarna gäller att uppnå så goda resultat som möjligt på det regionalpolitiska området.

Suzanne Wennberg, Stockholms universitet

230.000 kr

Dnr 91/257

Den straffrättsliga tillräknelighetens grund.

Forskningsarbetet innebär en rättsvetenskaplig-filosofisk analys av den straffrättsliga tillräknelighetens grund. I arbetet ingår att avgränsa och bestämma den rättsligt kvalificerade fria viljan, samt utifrån resultaten skissera ett tillräknelighetsbegrepp, oavhängigt en deterministisk eller indeterministisk viljeuppfattning.

I arbetet ingår även att utreda den kvalificerade viljans förhållande till den moraliska skulden, såsom den kommer till uttryck i BrB's regler, särskilt med avseende på reglerna om straffvärde, reglerna om förmildrande respektive försvårande omständigheter, samt reglerna för ansvar under rus och villfarelse.

Klaus Misgeld, Arbetarrörelsens arkiv

330.000 kr

Dnr 91/34

Svensk fackföreningsrörelse i det internationella samarbetet från 1940- till 1990-talen. LO och den internationella utvecklingen, från "utopisk" till "realistisk internationalism".

Svensk fackföreningsrörelse i det internationella samarbetet är ett okänt forskningsfält. Undersökningen av fackföreningsrörelsens delaktighet i den internationella utvecklingen utgår från att arbetarrörelsens utopiska internationalism har blivit till en realismens internationalism, en följd av den internationella utvecklingen, industrins och kapitalets allt starkare internationalisering och en ökande mellanstatlig institutionalisering.

I centrum för denna undersökning står den svenska Landsorganisationen. Tidsperioden är efterkrigstiden, med huvudvikten lagd på de senaste årtiondena fram till 1990-talets början.

Ett centralt tema i undersökningen blir europaregionalismen och den europaaktivitet som LO har utvecklat under senare tid, vid sidan och utöver medlemskapet i Fria Fackföreningsinternationalen. Fackföreningsrörelsen (LO/TCO) är via Europafacket inddragen i samrådsprocessen inte bara med EFTA, utan även med EG, gällande bl a den lagstiftning som utarbetats inom EG-organen. Arbetsmarknads- och lönefrågor, arbetsmiljö och arbetsrätt är här centrala frågor, som underlag för en analys och tolkning av LO:s syn på värdet av Euro-unionism och internationellt koncernfackligt samarbete (som främst sker via förbunden).

Frågor och hypoteser kommer att kretsa kring två problemområden, sedda från svensk horisont: LO och den internationella fackliga solidariteten: LO och Sveriges internationella intressen. Temat som kommer att undersökas är: nordiskt och internationellt organisatoriskt och politiskt engagemang, bl a i Tredje världen; inrikespolitiska faktorer och svensk facklig inrikespolitik bakom internationell aktivitet; förhållandet till Sveriges utrikespolitik; LO som del av och i relation till det internationella organisationssystemet (FN, ILO, INGOs); resultat och värde av det fackliga internationella samarbetet.

Åke Sandström, Stockholms universitet

530.000 kr

Dnr 91/38

Stadsväsendet under vasatiden; det svensk-finska stadssystemet, statsmakten och det europeiska urbana nätverket.

Syftet med projektet är att undersöka det svensk-finska stadssystemets ekonomiska och politiska funktion och betydelse i det vasatida samhället, dess förhållande till statsmakten och dess integrering i det europeiska urbana nätverket. Projektet avser att ge en helhetssyn över det vasatida stadsväsendet i anslutning till ett fruktbart europeiskt stadshistoriskt forskningsfält, och med anknytning till den svenska och internationella forskningen om statsmaktens expansion.

Undersökningen är uppdelad i fyra övergripande problemområden:

(1) städernas politiska ställning; (2) städernas funktion i samhällsekonomin; (3) kronans stadspolitik; (4) städernas integrering i den europeiska ekonomin. I undersökningen ingår städerna inom det dåtida Sverige-Finlands gränser, men inte städerna i Baltikum eller de gamla danska landskapen.

Arbetsmetoden kommer att bli en tematisk styrning efter frågeställningen. I stor utsträckning kommer undersökningen att bygga på litteraturstudier, i första hand de befintliga stadsmonografierna, men också på genomgångar i svenska och finländska arkiv. Nedslagen i arkiven kommer att ske på strategiskt utvalda punkter. Några viktiga

sådana är tvister mellan städer av juridisk och ekonomisk natur, städernas besvär till kronan, den kommunala beskattningen och kronans skatteuttag från städerna, den kommunala resp statliga lokalförvaltningen samt städernas handelsverksamhet.

Anders Olsson, Stockholms universitet

400.000 kr

Dnr 91/49

Ögonblickets poetik. Studier i Gunnar Björklings mogna, koncentrerade språk; dess genes och struktur, med särskild tonvikt på tidsaspekten.

Projektet har för avsikt att metodiskt undersöka Björklings mogna poetiska språk, dels *strukturellt-retoriskt* – med en analys av Björklings egenartade syntax och friställning av annars passiva ordklasser; dess hymniska tilltal och dess universella syftning; dess tempus m m – dels *genetiskt*, med en analys av det sena språkets framväxt, dess viktigaste källor och förebilder. Studier kommer att bedrivas vid handskriftsavdelningen, Åbo Akademi, för att komplettera redan gjorda forskningar av manuskript och korrespondens. Textanalysen kommer att fördjupa iakttagelser som gjorts av Bengt Holmqvist och Horace Engdahl om Björklings grammatik och sätta in dessa i ett historiskt perspektiv, bland annat i relation till genrer som fragment och aforismen. Även hymndiktningen och dess apostrofering av varat kommer att behandlas, liksom den nya saktligheten och omkastningen av värden i dadaismen. Ett ledmotiv i undersökningen är tidsaspekten och Björklings inriktning på ett förtäat men samtidigt universellt presens. Ögonblickets poetik hos Björklings sätts också i förbindelse med en bredare romantisk-modernistisk tradition.

Carina Burman, Stockholms universitet

175.000 kr

Dnr 91/72

Fredrika Bremers opublicerade brev. En kritisk utgåva med kommentarer.

Projektet syftar till att i en kritisk utgåva med kommentarer utge Fredrika Bremers opublicerade brev och därmed komplettera Klara Johanssons och Ellen Klemans utgåva från 1915-20. De otryckta breven förvaras utspridda på olika arkiv och bibliotek i Sverige och utomlands och är alltså svåråtkomliga för forskare, varför en kritisk utgåva är efterlängtd och nödvändig: Bremer är, både genom sin internationella betydelse och sin ställning som feministisk portalgestalt, av så stort allmänt intresse att hennes korrespondens bör finnas lättillgänglig för forskare och andra intresserade inom och utom Sverige.

Projektet har förberetts genom en pilotstudie och kommer att utföras under perioden 1/7 1991-30/6 1994. Det kommer att inledas med en grundlig inventering av arkiv och bibliotek inom och utom Norden genom brevfrågningar och arkivbesök, parallellt med att kommenteringsarbete och inskrivning av texterna på dator tar sin början.

Hans-Olof Boström, Bror Hjorth stiftelsen

350.000 kr

Dnr 91/160

Modernism, realism och folklig tradition i Bror Hjorths konst.

Projektet syftar till att undersöka hur internationell modernism, strävan till innehållslig realism samt folklig konsttradition ingår en fusion i Bror Hjorths konst och konstituerar dess egenart.

Bror Hjorth framstår som en av de mest särpräglade begåvningarna i svensk 1900-talskonst. Trots sin modernistiska skolning låter han sig inte inplaceras i någon av 1900-talets internationella ismer, lika lite som i den svenska naivistiska traditionen. Med hänsyn till hans egenart och betydelse framstår det som en avsevärd brist att hans

verk inte ägnats någon större vetenskaplig undersökning; svenska skönlitterära författare av motsvarande status – exv Martinsson eller Ekelöf – har ägnats en rad vetenskapliga undersökningar.

Projektet avses genomföras av sökanden, som är chef för Bror Hjorths Hus i Uppsala, under ett års tjänstledighet som inkluderar någon månads vistelse i Paris för undersökning av internationell påverkan på Bror Hjorths konst.

Kenneth Hyltenstam, Stockholms universitet

60.000 kr

Dnr 91/230 PL

Språkideologi och minoritetsspråkspolitik

Projektet syftar till att studera vilken betydelse språk och språkideologier har för samhällets hantering av minoritetsspråk historiskt och i modern tid. Projektets centrala frågeställning inbegriper:

– huruvida Sveriges minoritetsspråkspolitik gentemot de inhemska minoriteterna historiskt har påverkats av en kulturspecifik språkideologi med rötter i det västeuropeiska nationalstatsidealet,

– vilka språkideologiska strömningar som innefattas i dagens svenska minoritetsspråkspolitik, i synnerhet med avseende på invandrarnas språkförhållanden,

– vetenskapens roll i sammanhanget, som understödjare eller bestridare av dominerande språkideologier.

Undersökningens metod omfattar insamling och analys (inklusive begrepps- och metaforanalys) av texter/diskurser med relevans för frågeställningarna, t ex historiska dokument, lagtexter, utredningar, massmediadiskurser och vetenskapliga texter.

Projektets vetenskapliga betydelse består främst i att kartlägga vilken roll språk och språkideologier spelar i relationerna mellan olika samhällsgrupper, och på grundval av egna data och modeller bidra till teoriutvecklingen inom forskningsfältet "the politics of language". En teoretisk förståelse av dessa problem bör få praktisk användning i språkpolitiska sammanhang där relationer mellan majoritets- och minoritetsgrupper berörs, såsom i utarbetande av lagstiftning och regelverk om språkrättigheter, utbildning, etc.

Sven Strömquist, Göteborgs universitet

250.000 kr

Dnr 91/231

"Tala och skriva i lingvistiskt och didaktiskt perspektiv"

Projektet "Tala och skriva i lingvistiskt och didaktiskt perspektiv" syftar till att studera likheter och skillnader mellan den språkliga produktionsprocessen – snarare än de färdiga språkliga produkterna – i tal och i skrift hos barn och ungdomar på olika stadijer från lågstadiet till gymnasiet. Centrala för projektets integrerade perspektiv lingvistisk – didaktik är frågorna: *Vad behöver man tänka på när man talar?*, *vad behöver man tänka på när man skriver?*, och *hur utvecklas detta samspel mellan tänkande och språk?* Projektet syftar vidare till att göra tvärspråkliga jämförelser av den språkliga produktionsprocessen mellan enspråkiga elever med svenska som förstaspråk, enspråkiga elever med spanska som förstaspråk och tvåspråkiga elever svenska/spanska. De aktiviteter från vilka data samlas in är olika faser – såväl muntliga som skriftliga – i s k process-skrivningsprojekt. Ett framträdande syfte med projektet är vidare att analysera de didaktiska konsekvenserna av de jämförande analyserna tal/skrift, av de tvärspråkliga analyserna och av utvecklingsanalyserna. Projektet förväntas få resultat såväl för lingvistisk och psykolingvistisk teoribildning som för didaktisk teoribildning och tillämpning.

Bo Petersson, Linköpings universitet**220.000 kr**

Dnr 91/244

Forskningsetisk vägning. Om etisk bedömning av forskning.

Etisk granskning av forskning kan ske på två nivåer. På grundnivån undersöker man om projektet är i överensstämmelse med vissa regler (kodifierade eller ingående i "vanlig moral"). Bryter projektet mot någon regel är det inte i sin nuvarande form etiskt godtagbart. När det finns en väg att nå väsentlig kunskap, återkommer dock den etiska frågan på en högre nivå. Är kunskapen så värdefull att det är *etiskt riktigt* att sätta sig över den regel som projektet bryter mot? Sådana bedömningar kallas *vägning* och utförs t ex av etiska kommittéer. Projektet avser att undersöka den teoretiska grunden för ett sådant förfarande. Det är ju lätt att se många svårigheter i det.

Projektet innebär fyra olika utredningar. (1) en begreppsanalys av begreppet vägning, (2) en analys av vilka förutsättningar som måste vara uppfyllda för att vägning ska vara möjlig, (3) en genomgång av de senaste årtiondenas moralfilosofiska litteratur för att se vilka teoretiska modeller de kan erbjuda, (4) en jämförelse mellan dessa teoretiska modeller och de modeller som kan konstrueras utifrån en enkätundersökning om kommittéledarmöters bedömningar. Denna empiriska undersökning görs inom ett annat projekt (vid universitetet i Umeå). Detta moment innebär alltså en samverkan mellan två projekt.

Undersökningar av denna typ är av vikt för forskningsetiska kommittéer i deras arbete. Möjlighet att generalisera resultatet till likartade områden, där man också talar om vägning, måste föreligga.

Lars Gunne, Uppsala universitet**400.000 kr**

Dnr 91/45

Tardiv dyskinesi, ett binationellt projekt

Preliminära resultat från ett pågående samarbetsprojekt mellan Uppsala universitet och Alan Crossman's forskargrupp i Manchester GB, antyder att Cebusapor med dyskinesier framkallade genom kronisk neuroleptikabehandling har en rubbning som kan hänföras till subthalamicuskärnan (STN) i de basala ganglierna. Den glutamatbanan som utgår från STN förefaller att ha sänkt aktivitet, mätt med 2-deoxyglukosmetoden i aphjärnan. Man finner en sänkt aktivitet både i glutamatbanans terminalområde (GPi) och i den av GPi reglerade ventrala thalamuskärnan. Fyndet kan sammanhänga med en skada på glutamatbanan från STN, vilket skall närmare undersökas i föreliggande projekt. Påträffas en sådan glutamatbaneskada, torde detta helt kunna förklara dyskinesiutvecklingen vid kronisk neuroleptikabehandling. Ett etablerat forsknings-samarbete har redan givit intressant utdelning. Studierna kan medföra en ny inriktning vid läkemedelsindustrins utveckling av nya antipsykosmediciner.

Jan Ygge, Karolinska institutet**100.000 kr**

Dnr 91/57

Adaptation av vergensrörelser hos normala försökspersoner och patienter med olika typer av ögonmotorikstörning.

Syftet med detta projekt är att: a) inhämta kunskap om den teknik för ögonrörelseregistrering som används vid ögonrörelselaboratoriet vid Johns Hopkins Hospital samt b) studera vergenssystemet och dess förmåga till adaptation hos normala personer och hos patienter med olika typer av ögonmotorikstörningar.

Ögonens rörelsemönster kräver för en normal funktion en mycket noggrann neurofysiologisk styrning. Mekanismerna bakom denna kontroll är ofullständigt kända, och speciellt gäller detta de diskonjugerade ögonrörelserna, det s k vergenssystemet. Detta system innebär att ögonen rör sig åt olika håll samtidigt som svar på ett sensoriskt stimuli. Vergensrörelser måste integreras i alla binokulära ögonrörelser för att vi inte skall uppleva dubbelbilder, och för ett fungerande stereoseende. Dubbelseende är ett av de vanligast förekommande, och mest handikappande problem som kan uppkomma i samband med neurologiska tillstånd.

Genom att använda s k search coil teknik kan ögonrörelser noggrant registreras. Denna teknik, som ej finns tillgänglig i Sverige, innebär att försökspersonens ögon förses med en kontaktlins med elektriskt ledande slingor. Genom att placera försökspersonen i ett magnetfält kan ögonens rörlighet direkt mätas som spänningsvariationer i kontaktlinsledarna. Med detta system kan man registrera binokulära ögonrörelser med hög känslighet och frekvens. Detta är av betydelse då de förväntade rörelserna är små och sker mycket snabbt. Genom att använda prismor eller korrektionsglas av olika styrkor, framför båda ögonen kan man studera diskonjugerade adaptiva mekanismer i vergenssystemet beroende på de prismatiska effekter som dessa glas ger upphov till vid ögonrörelser.

Bengt B. Arnetz, Karolinska institutet**400.000 kr**

Dnr 91/94

Kroppsliga och psykosociala aspekter på arbetslivets internationalisering. En tvärvetenskaplig studie av familjer och arbetstagare före, under och efter utlandsstationering.

Syftet med studien är att prospektivt följa arbetstagare och deras familjer (totalt ca 100 personer) före, under och efter arbetsrelaterad utlandsstationering. Psykosociala

och psykofysiologiska parametrar kommer att ingå i utvärderingen. Parallellt kommer en matchad referensgrupp (n=100), som ej är föremål för utlandsstationering, att följas. Man ämnar kartlägga psykologiska, sociala och psykofysiologiska skeenden som utlandsstationerades familjer genomgår. Man kommer vidare att identifiera stressreaktioner, risksituationer och riskgrupper med ökad problembenägenhet. Därutöver kommer man att kartlägga faktorer som predisponerar för en god psykosocial anpassning, t ex copingmekanismer, socialt stöd, familjekonstitution och psykofysiologiskt aktiveringsprogram. Undersökningen är unik genom dess longitudinella uppläggning, tvärvetenskapliga sammansättning samt genom att även inkludera en hemmabaserad referensgrupp. Deltagare rekryteras från näringslivet, Utrikesdepartementet och Exportrådet. Studien kommer att pågå i 7 år och leda fram till ett praktiskt inriktat åtgärdsprogram.

Finn P. Reinholdt, Karolinska institutet

300.000 kr

Dnr 91/186

Elektronmikroskopiska immunocytokemiska studier av brosk och ben.

Syfte. Det övergripande målet är att skapa en bredare bas för förståelsen av skelettets funktion vid hälsa och sjukdom. Projektet belyser centrala frågeställningar inom skelettbiologin och genom att använda moderna vävnadsprepareringsmetoder i kombination med immunologisk och molekylärbioanalytisk teknik på elektronmikroskopisk nivå, anser man det möjligt att nå en förståelse för hur ben- och broskcellerna samverkar med sin omgivning. Detta är en direkt förutsättning för framtagande av rationellt grundade preventiva-, diagnostiska- och behandlingsmässiga åtgärder mot de sjukdomar som drabbar rörelseorganen.

Betydelse. Sjukdomar och skador i rörelseapparaten har fått en allt större betydelse i samhället. I skarp kontrast mot de omfattande kunskaperna om förekomsten av rörelseorganens sjukdomar och deras sociala/ekonomiska konsekvenser, står den bristande kännedomen om deras orsak och basala uppkomstmekanismer. En ökad satsning på basal bindvävsforskning ter sig i dag speciellt motiverad, inte minst mot bakgrund av att teknologiska landvinningar såsom förbättrade mikrokemiska-, immunologiska- och ultrastrukturella analysmetoder, samt utveckling av molekylärbioanalytiska tekniker, avsevärt har ökat möjligheterna för studier av brosk och ben.

Forskargruppen har unik kompetens i Skandinavien för immunocytokemiska/ultrastrukturella studier av hårdvävnad.

Per Södersten, Karolinska institutet

400.000 kr

Dnr 91/274

Avvikande ätbeteende

Syfte: Att undersöka ätbeteende och mättnadsupplevelse hos människa mot bakgrund av en djurmodell och att undersöka samma beteende och upplevelse hos anorexi/bulimipatienter.

Genomförande: Studierna av normalgrupp kommer att genomföras i laboratoriemiljö och av patientgrupp i laboratorie- och sjukhusmiljö.

Betydelse: Ätbeteendet hos människa är beskrivet i ringa detalj. En djurmodell för beteende kan bidra till förståelsen av beteendets kontrollmekanismer. Med tanke på att avvikande ätbeteende tenderar att öka bland människor är en undersökning av dessa kontrollmekanismer av intresse. De neurohormonella mekanismer som skall studeras kan vara av generell psykiatrisk intresse eftersom ett av de aktuella hormonerna har anxiogena effekter på normalpersoner.

Ulf J. Eriksson, Uppsala universitet

350.000 kr

Dnr 91/307

Mekanismer för uppkomst av störd fosterutveckling vid diabetesgraviditet

Trots successivt förbättrad medicinsk behandling av den gravida sockersjuka kvinnan innebär fortfarande diabetes hos modern en ökad risk för abnorm fosterutveckling. Svåra former av störd fosterutveckling som leder till missfall eller missbildningar och handikapp, drabbar barnen till diabetesmodrar i större omfattning än barnen till friska mammor. Orsakerna till den förändrade fosterutvecklingen vid diabetesgraviditet är inte kända.

De frågeställningar som försöken önskar belysa är samtliga relaterade till diabetesgraviditetens effekter på avkomman.

1) Studera de fria syrgasradikalernas roll vid framkallandet av missbildningar och differentieringsstörningar.

2a) Undersöka förändringar av uttrycken för de embryonala och fetala gener som kontrollerar celltillväxt, differentiering, produktion av extracellulärmatrix samt skydd mot oxidativ stress.

2b) Leta efter genetiska markörer som signalerar (mottaglighet för) embryo-fetala utvecklingsdefekter.

3) Karakterisera de cellulära mekanismer som förosakar kroniska förändringar av olika organsystem hos avkomman.

Tolkningen och tillämpningen av resultaten kan på sikt få betydelse för förståelsen av störningar i fosterutvecklingen vid mänsklig diabetesgraviditet. Detaljkunskap om teratogena mekanismer i detta sammanhang kan leda till fördjupat vetande vid andra fall av störd fosterutveckling när moderns metabolism är rubbad, t ex alkohol-, vitamin-, eller spårämnesstörda graviditeter. Identifieringen av en ny teratologisk mekanism, bildande av fria syrgasradikaler, och karakterisering av de molekylära händelser som leder fram till abnormitet i embryoutvecklingen kan bilda en bas för framtida förbättringar av den medicinska behandlingen av den gravida diabetiska kvinnan och hennes barn.

Håkan Persson, Karolinska institutet

500.000 kr

Dnr 91/325

Neuronal plasticitet i den åldrade hjärnan

Syftet med projektet är att undersöka om en förändrad neuronal plasticitet i den åldrade hjärnan är orsaken till försämrade kognitiva funktioner och om nervtillväxtfaktorer och deras receptorer är betydelsefulla för dessa processer vid åldrandet. Projektet inkluderar följande experiment:

1. En jämförelse mellan mängderna NGF-liknande nervtillväxtfaktorer i hjärnan hos unga respektive åldrade råttor.

2. En jämförelse mellan mängderna NGF-liknande nervtillväxtfaktorer i hjärnan hos post-mortem Alzheimers patienter och åldersmatchade kontroller.

3. Studier av neuronal plasticitet i den åldrade råttjärnan utnyttjande genetiskt modifierade celler vilka producerar NGF-liknande nervtillväxtfaktorer.

4. Jämförande studier av plasticiteten i ung respektive åldrad råttjärna gällande syntes av NGF-liknande nervtillväxtfaktorer i hippocampus efter skada eller excitatoriska stimuli.

5. Etablerande av transgena mus cell linjer för att studera nervtillväxtfaktorernas förmåga att förbättra kognitiva funktioner vid åldrandet.

Dessa studier förväntas ge nya aspekter på hur neuronal plasticitet förändras vid åld-

randet och ge ny information om hur dessa förändringar kopplas till försämrade kognitiva funktioner. Vidare ger studierna möjligheter att använda nervtillväxtfaktorer terapeutiskt i syfte att förbättra olika kognitiva funktioner i samband med både normalt och patologiskt åldrande.

Lars Hagenfeldt, Karolinska institutet

500.000 kr

Dnr 91/341

Karakteristik av ärftliga peroxisomala och mitokondriella fettsyraoxidationsdefekter
Projektet syftar till att karakterisera ärftliga peroxisomala och mitokondriella fettsyraoxidationsdefekter på enzymatisk, intermediärmetabolisk och molekylärbiologisk nivå. Betydelsen av dessa studier är tvåfaldig:

1. Dessa ärftliga enzymdefekter ger unika möjligheter att öka kunskaperna om det subtila samspel som finns i cellernas två system för β -oxidation i peroxisomer respektive mitokondrier.

2. Genom att förbättra förståelsen av β -oxidationssystemens funktion och samspel skapas en rationell grund för terapiförsök vid dessa sjukdomar.

Forskargruppen har unik tillgång till kliniskt material och i nuläget utföres ca hälften av alla metabola utredningar på barn med misstänkta peroxisomala eller mitokondriella sjukdomar vid klin kem lab, Huddinge sjukhus där huvudmannen för projektet är överläkare. Ett stort antal olika diagnostiska metoder (enzymassayer, analys av metaboliter mm) har utvecklats vid laboratoriet. Ett antal molekylärbiologiska tekniker har också satts upp.

De sjukdomar som i första hand skall studeras är "medium chain" acyl CoA-dehydrogenas brist, 3-hydroxyacyl CoA-dehydrogenasbrist, adrenoleukodystrofi, adrenomyeloneuropati och Zellwegers syndrom. Material från patienter med dessa diagnoser, främst i form av fibroblaster, finns tillgängligt för studier vid laboratoriet.

Holger Rootzén, Lunds universitet

230.000 kr

Dnr 91/199

Statistisk bildbehandling och synfältsmätning

Projektet är en fortsättning av ett långsiktigt samarbete om metoder för synfältsmätning mellan institutionen för matematisk statistik i Lund och institutionen för oftalmiatrik i Malmö. Datoriserad synfältsmätning (perimetri) är, efter synskärpebestämning, det viktigaste funktionstestet inom ögonsjukvård. Perimetri är det främsta hjälpmedlet för diagnos och uppföljning av grön starr, en folksjukdom som drabbar ett par procent av befolkningen och är en viktig orsak till synhandikapp.

Problemet kan bara angripas tvärvetenskapligt. Effektivt utnyttjande av datorperimetri kräver avancerade metoder för synfältsanalys och för effektivare undersökningsmetodik. Metodutvecklingen kräver också klinisk kunskap, systematisk datainsamling och praktiska försök. Statistisk vetenskap utvecklas bäst i kontakt med viktiga och svåra tillämpningar, och synfältsundersökningar är en rik källa till sådana spännande problem. Syftet med projektet är:

– att utveckla statistiska metoder för synfältsundersökningar, speciellt bildbehandlingsmetoder, också för användning inom andra områden.

– att öka kunskaperna om fysiologiska och psykometriska förhållanden av betydelse för grön starr och andra ögonsjukdomar.

– att använda resultaten praktiskt till förbättrad diagnos och behandling av grön starr.

Dag Broman, Stockholms universitet

300.000 kr

Dnr 91/343

Toxiska miljöföroreningar: insamling, extraktion, separation, toxicitetstestning och kemisk karakterisering av lipofila extrakt från abiotiska och biotiska prover från Östersjön.

Syftet med projektet är att studera toxiciteten och den biologiska effekten av fraktionerade organiska extrakt av prover från den akvatiska miljön i Östersjön samt därefter kemiskt karakterisera aktiva substanser och substansgrupper av persistenta organiska föreningar i dessa fraktioner.

Man vill med detta projekt inleda ett ekotoxikologiskt tvärvetenskapligt samarbete mellan flera discipliner och institutioner som syftar till att besvara tre huvudfrågeställningar; a) hur stor del av den totala toxiciteten och den biologiska effekten kan förklaras av idag isomerspecifikt identifierade organiska miljögifter (t ex PAH, DDT, PCB, PCDD/F) i relation till det komplexa och till stora delar oidentifierade miljöföroreningsblandningar (EOCI, PHC etc) vilka kan extraheras ur prover från Östersjön? b) hur stor del av, och vilka, av dessa toxiska fraktioner har en potential att bioackumuleras d v s passera de "metaboliska filter" vilka de studerade organismerna i de olika trofiska nivåerna utgör? c) hur stor och vilken är den geografiska variationen i toxicitet och biologisk effekt mellan olika öppna havsområden samt olika kustområden med varierande föroreningsbelastning.

För huvudfrågeställningarna a) och b) kommer prover för att tas m.h.a. diffusionsprovtagning, vattenfiltrering och sedimentfällor. Prover kommer även att tas från olika utvalde organismer vilka representerar väldefinierade trofnivåer i två av Östersjöns näringskedjor, en littoral och en pelagial. De biologiska proverna kommer att insamlas och extraheras på så sätt att substansernas/substansgruppernas biotillgänglighet även kan undersökas. Den sista huvudfrågeställningen c) kommer att studeras genom tester på material från ett stort antal sedimentfällor vilka redan utplaceras vid fem lokaler till havs i södra- mellersta- och norra Östersjön, Bottenhavet och Bottenviken samt i nio olika kustområden. Denna teknik medger att toxiciteten hos de olika fraktionerna

kan relateras till belastning per ytenhet d v s ett kvantitativt mått på den potentiella effekten kommer att erhållas.

De tester vilka kommer att utnyttjas för att utvärdera toxiciteten och den biologiska effekten av de fraktionerade extrakten är: *in ovo* testsystem med hönsägg, *in vitro* testsystem med hepatocyter från regnbåge, *in vitro* testsystem med tymusanlag från mus, Ames test samt *in vivo* tester med blåmusslor.

Projektet är ett tvärvetenskapligt samarbete där etablerad forskningskompetens inom ekotoxikologi, toxikologi, zoofysiologi samt analytisk kemi ingår.

Mats Gyllenberg, Tekniska högskolan i Luleå

230.000 kr

Dnr 91/20

Strukturerade populationers dynamik med tillämpningar på medicin, ekologi och demografi

Syftet med projektet är att utveckla matematiska metoder med vars hjälp man kan analysera strukturerade populationsmodeller och att tillämpa den matematiska teorin på relevanta problem inom demografien, medicin och ekologi.

Modeller för strukturerade populationer tar hänsyn till olikheter i individbeteende och hur miljön påverkar individerna och med deras hjälp kan man härleda information om populationens beteende utgående från ett känt eller antaget individbeteende. Modellerna kan beskriva, förklara och förutspå populationsstrukturers förändring som t ex förändringar i åldersfördelningen och sjukdomars utbredning.

Projektet utgör den svenska insatsen i ett stort internationellt samarbetsprojekt med Mathematisch Centrum (Amsterdam), Arizona State University (Tempe), Vanderbilt University (Nashville) och Helsingfors Universitet. Projektet har en tydlig tvärvetenskaplig karaktär.

Specifika problem som kommer att angripas är optimering av bröstcancerscreening, optimering av strålbehandling och kemoterapi av cancer, fiskpopulationers storleksstruktur och storleksspecifika beteendes inverkan på predation och konkurrens, sällsynta arter ekologi speciellt med hänsyn till bevarandet av utrotningshotade arter och förklaring av sorkpopulationers cykliska fluktuationer.

Resultatet kommer att ha stor betydelse för förebyggande och behandling av cancer, för förståelsen av växelverkan mellan miljön och populationer och för fundamentala problem inom den teoretiska ekologin.

Jan Rydström, Tekniska Högskolan i Stockholm

350.000 kr

Dnr 91/93

Studier i biokemisk växttoxikologi, särskilt mekanismer för toxicitet och resistens vid miljöstress

Projektet syftar till att klarlägga de biokemiska mekanismer som ligger till grund för olika slag av toxicitet i växter, inklusive barrträd, orsakade av miljöstress, särskilt exponering för ozon. Miljöstress av denna mer akuta typ har nyligen påvisats involvera reaktivt syre och fria radikaler, samt lipidperoxidation, vilket innebär att växters resistens mot miljöstress sannolikt är relaterade till nivåerna av enzymatiska såväl som ickeenzymatiska radikal och peroxidinaktiverande system.

Cellulära antioxidanter av typen glutathion fungerar dock inte endast som antioxidant utan förmedlar viktiga regulatoriska signaler för differentiering och sekundärmetabolism, där det senare kan betecknas som syntes av substanser som sannolikt är involverade i försvarsfunktioner. T ex har glutathion visats styra gennuttrycket av de stressinducerade proteinerna fenylalaninammonilylas och chalconsyntas. Stress reglerar även andra biosyntesvägar för sekundärmetaboliter. Dessa induktionsmekanismer involverar förmodligen förändrade flöden cellulärt Ca^{2+} . Sålunda har miljöstress därigenom även långsiktiga effekter på växtvävnaden.

Studierna kommer att utföras primärt med de olika växtvävnadskulturer som etablerats på institutionen, och kommer senare även omfatta vävnad från barrträd, särskilt sådana barrträd som är känsliga för miljöstress. Projektet innebär en etablering av ett nytt och starkt tvärvetenskapligt ämnesområde på Inst för biokemi vid KTH, vilket på sikt kan få avsevärd betydelse för industrins anpassning till miljövänlig processteknik.

Statistiska uppgifter om anslagen till forskning

I följande tabeller redovisas en översikt över anslagens fördelning mellan ämnesområden, dels för år 1991 (tabell 1), dels för hela den tid som stiftelsen varit verksam, 1965-1991, (tabell 12). Om de olika årens anslagsbeviljningar uttrycks i 1991 års penningvärde motsvarar summan av stiftelsens hittillsvarande anslag till forskning 2.300 mkr.

Uppgifter om relationen mellan fortsättningsanslag och nya anslag under år 1991 finns redovisade i tabellerna 2-3. Fördelningen på olika fakultetsområden för dessa anslagstyper framgår av tabellerna 4-5. Anslagens fördelning på olika läroanstalter finns redovisade i tabell 8, deras storlek kan utläsas ur tabellerna 6 och 11 samt deras löptid ur tabell 7.

Flera av de projekt som beviljas anslag, särskilt de som har större omfattning, är av fler- eller tvärvetenskaplig karaktär. Fördelningen på ämnesområden och även på fakultetsområden kan därför inte göras exakt. Anslagen förs till det område som bedöms vara mest centralt, som regel det inom vilket den sammanhållande forskaren är verksam. I allt väsentligt beskriver tabellerna inriktningen av stiftelsens verksamhet på ett relevant sätt.

De anslag som sammanförts under samhällsvetenskap (se tabell 1) utgjorde 51 % av det totala anslagsbeloppet under 1991. 27 % av anslagen gick till medicinsk, naturvetenskaplig och teknisk forskning, 22 % till humanistiskt orienterad forskning. För hela perioden 1965-1991 (tabell 12) är motsvarande andelar 55, 24 resp. 21 %.

Den procentuella fördelningen mellan ämnen kan variera avsevärt från år till år. Skillnaderna skall emellertid inte ses som förändringar i fondens utdelningspolitik. De kan som regel förklaras med att något större, flervetenskapligt projekt, som förts till ett visst ämne, antingen tillkommit eller slutförts under året.

Under 1991 beviljades 184 projektanslag av totalt 515 behandlade ansökningar (tabell 1). De avslagna ansökningarna representerade ett sökbelopp av 194 mkr. Motsvarande belopp för avslag 1990 var 213 mkr. Det bör i sammanhanget noteras att nya ansökningar kunde tas emot endast under våren 1991 (och inte som vanligt även under hösten). 46 av de beviljade projektanslagen avsåg nya projekt (1990: 64 projekt; 1989: 73 projekt). Av de sökta beloppen för nya projekt beviljades endast 7,7 % (1990: 8,7 %, 1989: 11,7 %).

De nya anslagens andel av det totalt beviljade beloppet under året var 23,2 % (tabell 2).

Konkurrensen om anslag från Stiftelsen Riksbankens Jubileumsfond har i jämförelse med tidigare år hårdnat betydligt (tabell 10). Detta sammanhänger givetvis med att stiftelsens reala utdelningskapacitet inte har kunnat upprätthållas som en följd av konjunkturutvecklingen i Sverige och övriga världen. Inflationen (mätt som årets genomsnittsvärde av konsumentprisindex) har varit 9,4 %. Ökningen av stiftelsens anslag till forskning har varit mindre än en halv procent.

Tabell 1. Ansökningar och beviljade anslag 1991 (Belopp i tusental kronor)

Ämnesområde	Beviljade anslag		Ansökningar		Beviljade anslag i %		
	Antal	Belopp	Antal	Belopp	Av sökt belopp	Av sökt antal	Per ämnesområde
Samhällsvetenskap	90	32.762	227	126.171	26.0	39.6	51.4
Ekonomisk historia	6	3.186	10	5.057	63.0	60.0	5.0
Företagsekonomi	6	2.640	32	17.250	15.3	18.7	4.1
Nationalekonomi	8	3.370	28	18.716	18.0	28.6	5.3
Kulturgeografi	4	1.516	7	2.902	52.3	57.1	2.4
Pedagogik	12	3.615	29	25.082	14.4	41.4	5.7
Psykologi	16	5.745	34	15.881	36.2	47.0	9.0
Sociologi	9	3.635	30	16.527	22.0	30.0	5.7
Antropologi	2	653	6	2.335	28.0	33.3	1.0
Statistik	2	370	2	820	45.1	100.0	0.6
Statsvetenskap	20	6.758	37	17.346	39.0	54.0	10.6
Juridik	5	1.274	12	4.255	30.0	41.7	2.0
Humaniora	42	13.860	119	48.297	28.7	35.3	21.8
Medicin	27	9.728	82	42.923	22.7	32.9	15.3
Naturvetenskap	14	4.275	54	27.152	15.7	25.9	6.7
Teknik	9	2.840	31	12.472	22.8	29.0	4.5
Övrigt	2	220	2	170	129.4	100.0	0.3
Projektanslag summa	184	63.685	515	257.185	24.8	35.7	100.0
Förvaltningsavgift + moms, äldre anslag		5.798					
Reseanslag, lönekostn.-tillägg, områdesgrupper		2.100					
Summa		71.583					

Tabell 2. Fortsättningsanslag/Nya anslag 1991 (Belopp i tusental kronor)

Typ av ansökan	Beviljade anslag		Ansökningar		Beviljade anslag i %		
	Antal	Belopp	Antal	Belopp	Av sökt belopp	Av sökt antal	Per anslagstyp
Fortsättningsanslag	138	48.920	150	65.404	74.8	92.0	76.8
Nya anslag	46	14.765	365	191.781	7.7	12.6	23.2
Summa	184	63.685	515	257.185	24.8	35.7	100.0

Tabell 3. Fördelning av beviljade anslag 1991 (Belopp i tusental kronor)

Fortsättningsanslag	Antal	Belopp	Nya anslag	Antal	Belopp
Slutanslag	74	28.212	Planeringsanslag	2	120
Publiceringsgarantier	9	1.759	Engångsanslag	2	500
Övriga anslag	55	18.949	Övriga anslag	42	14.145
Summa	138	48.920		46	14.765

Tabell 4. Fortsättningsanslag fördelade efter fakultetsområde 1991 (Belopp i tkr)

Fakultetsområde	Beviljade anslag		Ansökningar		Beviljade anslag i %		
	Antal	Belopp	Antal	Belopp	Av sökt belopp	Av sökt antal	Per fakultets område
Samhällsvetenskap	64	24.372	69	33.527	72.7	92.8	49.8
Humaniora	34	11.545	39	14.197	81.3	87.2	23.6
Medicin	19	6.778	20	8.893	76.2	95.0	13.9
Naturvetenskap	12	3.745	12	5.688	65.8	100.0	7.7
Teknik	7	2.260	8	2.929	77.1	87.5	4.6
Övrigt	2	220	2	170	129.4	100.0	0.4
Summa	138	48.920	150	65.404	74.8	92.0	100.0

Tabell 5. Nya anslag fördelade efter fakultetsområde 1991 (Belopp i tusental kronor)

Fakultetsområde	Beviljade anslag		Ansökningar		Beviljade anslag i %		
	Antal	Belopp	Antal	Belopp	Av sökt belopp	Av sökt antal	Per fakultets område
Samhällsvetenskap	26	8.390	158	92.644	9.1	16.5	56.8
Humaniora	8	2.315	80	34.100	6.8	10.0	15.7
Medicin	8	2.950	62	34.030	8.7	12.9	20.0
Naturvetenskap	2	530	42	21.464	2.5	4.8	3.6
Teknik	2	580	23	9.543	6.1	8.7	3.9
Övrigt	0	0	0	0	0.0	0.0	0.0
Summa	46	14.765	365	191.781	7.7	12.6	100.0

Tabell 6. Antal beviljade anslag fördelade efter anslagsbelopp och fakultetsområde 1991

Anslagsbelopp (i tkr)	Samhällsvetenskap	Humaniora	Medicin	Naturvetenskap	Teknik	Övrigt	Totalt	%
-100	4	5	2	0	1	1	13	7.1
101-300	34	13	6	7	4	1	65	35.3
301-	52	24	19	7	4	0	106	57.6
Summa	90	42	27	14	9	2	184	100.0

Tabell 7. Antal beviljade slut- och engångsanslag fördelade efter utsträckning i tid och fakultetsområde 1991

Längd antal år	Samhällsvetenskap	Humaniora	Medicin	Naturvetenskap	Teknik	Övrigt	Totalt	%
-1	4	1	3	0	0	0	8	10.5
2-3	21	15	11	6	3	0	56	73.7
4-5	6	2	0	0	0	0	8	10.5
6-7	1	1	0	1	0	0	3	3.9
8-	1	0	0	0	0	0	1	1.4
Summa	33	19	14	7	3	0	76	100.0

Tabell 8. Beviljade anslag fördelade efter förvaltningar 1991 (Belopp i tusental kronor)

Anslagsförvaltare	Antal	Belopp	%
Umeå universitet	17	4.794	7.5
Högskolan i Luleå	1	230	0.4
Uppsala universitet	35	12.143	19.1
Stockholms universitet	37	13.979	21.9
Karolinska institutet	15	5.450	8.6
Tekniska högskolan	5	2.105	3.3
Handelshögskolan	4	1.380	2.2
Högskolan för lärarutbildning	1	330	0.5
Musikhögskolan	2	755	1.2
Linköpings universitet	7	1.610	2.5
Göteborgs universitet	20	6.318	9.9
Chalmers tekniska högskola	2	645	1.0
Lunds universitet	26	10.341	16.2
Övriga	12	3.605	5.7
Summa	184	63.685	100.00

Tabell 9. Anslag till nya projekt i relation till totalt beviljade anslag

År	%
1987	26.7
1988	24.4
1989	29.7
1990	26.9
1991	23.2

Tabell 10. Beviljade anslag i relation till sökta belopp och sökt antal (%)

År	Nya ansökningar		Fortsättningsanslag		Totalt	
	Belopp	Antal	Belopp	Antal	Belopp	Antal
1987	13.5	18.4	75.3	92.9	33.8	41.0
1988	10.1	15.5	73.0	90.2	29.0	38.8
1989	11.7	16.8	79.7	93.7	29.2	37.4
1990	8.7	13.4	65.7	90.6	23.8	34.4
1991	7.7	12.6	74.8	92.0	24.8	35.7

Tabell 11. Anslagsbeloppens genomsnittliga storlek (tkr, 1991 års penningvärde)

År	Nya anslag	Fortsättningsanslag	Totalt
1987	301	375	352
1988	296	346	332
1989	330	383	365
1990	305	326	320
1991	321	354	346

Tabell 12 Anslag 1965-1991 (tkr)

Ämnesområde	Beviljade ansökningar		Beviljat belopp i % per ämnesområde
	Antal	Belopp	
Samhällsvetenskap	2.360	499.977	54.4
Ekonomisk historia	149	32.288	3.5
Företagsekonomi	150	27.383	3.0
Nationalekonomi	260	61.513	6.7
Kulturgeografi	198	51.733	5.6
Pedagogik/Psykologi	566	113.680	12.4
Sociologi/Antropologi	412	80.100	8.7
Statistik	97	17.727	1.9
Statsvetenskap	430	101.070	11.0
Juridik	98	14.483	1.6
Humaniora	1.012	193.308	21.1
Medicin	460	107.768	11.8
Naturvetenskap	348	83.466	9.1
Teknik	82	19.496	2.1
Övrigt	93	14.051	1.5
Summa	4.355	918.066*	100.0

*) motsvarar 2.3 miljarder i 1991 års penningvärde.

Stiftelsens publikationer

Forskningsöversikter och dokumentation från symposier, konferenser m.m. anordnade av Stiftelsen Riksbankens Jubileumsfond publiceras antingen i en skriftserie eller som fristående publikationer.

Nedanstående förteckning säger kanske inte så mycket om publikationernas innehåll. Men upplysningar därom lämnas gärna av personalen vid stiftelsens kansli. Uppgifter om beställningsadresser kan också erhållas där.

I skriftserien har hittills utkommit:

RJ	1977:1	Arbetsliv, samhällsekonomi och välfärdsutveckling	RJ	1981:2	Kvinnors liv i det svenska samhället
RJ	1977:2	Lyssna, titta läsa	RJ	1982:1	Risken att bli alkoholist
RJ	1977:3	Hallå, Hallå!	RJ	1982:2	Stick i stäv med vedertagna normer
RJ	1978:1	Vart leder tråden?	RJ	1982:3	Att förändra levnadssätt
RJ	1978:2	Hot eller löfte?	RJ	1983:1	Women and Men in Swedish Society
RJ	1978:3	Dialog	RJ	1983:2	Hur klarar vi 1990?
RJ	1978:4	Tvåkabel-TV och telesammanträden	RJ	1984:1	Alkoholpolitiken och forskningen
RJ	1978:5	Tryck på knappen	RJ	1984:2	Öststatsforskning i Sverige 1950-1983
RJ	1978:6	Attityder till tekniken	RJ	1985:1	Forskning om skatter
RJ	1978:7	Smärta och akupunktur	RJ	1986:1	Skatterna - ett samhällsproblem?
RJ	1979:1	I kulisserna	RJ	1986:2	Finansteoretiska undersökningar
RJ	1979:2	Planera numera	RJ	1987:1	Teknik och sysselsättning i framtiden
RJ	1979:3	Forskning för jämställdhet	RJ	1987:2	Samhällsvetenskaplig och humanistisk idrottsforskning
RJ	1979:4	Moderna tider	RJ	1988:1	Forskning inom estetiska ämnen
RJ	1980:1	Arbetets värde och mening	RJ	1989:1	The Swedish Riksdag in an International Perspective
RJ	1980:2	Aktuell kvinnoforskning			
RJ	1980:3	Arbetslivsforskning			
RJ	1980:4	Jämställdhetsperspektiv i forskningen			
RJ	1980:5	Kommunikation - trots handikapp			
RJ	1980:6	Skatteforskning			
RJ	1981:1	Svensk skatteforskning 1919-1979			

Andra utgivna publikationer är:

Riksdagen genom tiderna.

H. Schück, G. Rystad, M.F. Metcalf, S. Carlsson & N. Stjernquist (1985)

The Riksdag: A History of the Swedish Parliament.

H. Schück, G. Rystad, M.F. Metcalf, S. Carlsson & N. Stjernquist (1987)

FORSKNING I ETT FÖRÄNDERLIGT SAMHÄLLE, Stiftelsen Riksbankens Jubileumsfond 1965-1990. Utg. Kjell Härnqvist & Nils-Eric Svensson, Gidlunds Bokförlag (1990)

SWEDISH RESEARCH IN A CHANGING SOCIETY, the Bank of Sweden Tercentenary Foundation 1965-1990. Edited by Kjell Härnqvist and Nils-Eric Svensson, Gidlunds Bokförlag (1990)

Riksdagen inifrån. Tolv riksdagsledamöters hågkomster, erfarenheter och lärdomar. Red. Nils Stjernquist, Gidlunds Bokförlag (1991)

Styrelse

Ledamöter

Professor Kjell Härnqvist
ordförande

f d Riksdagsledamot (s)

Lars Svensson
vice ordförande

Professor Barbara Cannon
Professor Walter Korpi
Professor Jarl Torbacke
Direktör Lennart Holmström
Direktör Sten Wikander
Riksdagsledamot (s)

Arne Kjörnsberg

Riksdagsledamot (s)

Berit Löfstedt

Riksdagsledamot (m)

Lars Tobisson

Riksdagsledamot (fp)

Britta Bjelle

Riksdagsledamot (c)

Birgitta Hambræus

Suppleanter

Professor Bengt Pernow

f d Riksdagsledamot (s)

Gertrud Sigurdsen

Professor Lars-Göran Stenelo

Professor Lars Furuland

Professor Sture Öberg

Riksdagsledamot (s)

Viola Furubjelke

Riksdagsledamot (s)

Björn Kaaling

Riksdagsledamot (m)

Rune Rydén

f d Riksdagsledamot (fp)

Lennart Alsén

Riksdagsledamot (c)

Agne Hansson

Revisorer

Riksdagens revisorer

Ernst & Young AB, Huvudansvarig: Auktoriserad revisor Per Björngård

Arbetsgrupper

1. *Prioriteringsgruppen för ekonomi, geografi m m*: Öberg (*ordf.*), Bjelle, Hambræus och Rydén samt professorerna Lars Engwall, Lennart Jörberg och Karl-Gustaf Löfgren.
2. *Prioriteringsgruppen för beteendevetenskap m m*: Härnqvist (*ordf.*), Korpi, Sigurdsen och Lars Svensson samt professorerna Anita Jacobson-Widding och Lars-Göran Nilsson.
3. *Prioriteringsgruppen för statsvetenskap, juridik m m*: Stenelo (*ordf.*), Alsén, Kaaling och Tobisson samt professorerna Peter Jagers och Kjell Åke Modéer.
4. *Prioriteringsgruppen för medicin, naturvetenskap, teknik m m*: Pernow (*ordf.*), Cannon, Furubjelke och Hansson samt professorerna Daniel Jagner och Marie Åsberg.
5. *Prioriteringsgruppen för humaniora m m*: Furuland (*ordf.*), Kjörnsberg, Löfstedt och Torbacke samt professorerna Mats Furberg och Per Linell.
6. *Finanskommitté*: Wikander (*ordf.*) och Holmström.
7. *Områdesgruppen för forskning om riksdagens funktion och arbetsformer*: riksdagsledamöterna Bertil Fiskesjö, Viola Furubjelke, Berit Löfstedt, Thage G. Peterson, Lars Tobisson och Jan Erik Wikström, professorerna Olof Ruin, Nils Stjernquist (*verkställande ledamot*) och Bo Särilvik samt Nils-Eric Svensson (*ordf.*) och Anna-Lena Winberg (*sekr.*).
8. *Områdesgruppen för komparativ forskning om samhällsförändringar*: riksdagsledamöterna Britta Bjelle, Margit Gennser, Agne Hansson och f d riksdagsledamoten Gertrud Sigurdsen, professorerna Kjell Härnqvist, Sven-Olof Isacsson, Walter Korpi och Rune Åberg samt Nils-Eric Svensson (*ordf.*) och Kerstin Stigmark (*sekr.*).

Verkställande direktören deltar i samtliga gruppers arbete.

Kansli

Nils-Eric Svensson

Verkställande direktör, professor

Lars-Erik Klangby

Finansdirektör

Anitha Asplund

Expeditionsassistent

Margareta Bulér

VD-sekreterare

Inger Nyhlén

*Programsekreterare,
medicin, naturvetenskap, teknik*

Torgny Prior

Portföljförvaltare, finansanalytiker

Inga-Lill Stenbeck-Ottoson

Kamrer

Kerstin Stigmark

*Programsekreterare,
ekonomi, geografi, beteendevetenskap*

Anna-Lena Winberg

*Programsekreterare,
humaniora, statsvetenskap*

Stiftelsen

RIKSBANKENS JUBILEUMSFOND

The Bank of Sweden Tercentenary Foundation

Postadress:

Riksbankens Jubileumsfond, Box 1370, 111 93 Stockholm

Besöksadress:

Olof Palmes Gata 13 A

Telefon: 08-24 32 15

Telefax: 08-10 30 76

Postgiro: 67 24 03-3